

J Ö V Ö N K

VAGY A NEMZETISÉGI KÉRDÉS EGYEDÜL HELYES MEGOLDÁSA.

IRTA
HÁMOS GYULA

MÁSODIK
KIADÁS

ROZSNYÓ, EZERKILENC SZÁZHÁROM
NYOMRTOTT GORBICS ÉS BAUER KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

Előszó a második kiadáshoz.

Nemrég örömrában úszott az egész ország. Nemzetünk ezer éves fönnállását 1896-ban ünnepelte s akkor Budapesten minden, a mi történeti múltunkban szép, nemes és lélekemelő volt, írásban, képben, ereklyékben szemlélhetővé vált.

Ugyanakkor jelent meg könyvpiacunkon egy kis mű: **Jövők** címlappal, melyben egy derék hazafi igaz lelkesedéssel, nagy körültekintéssel közlé súlyos aggodalmát nemzeti fönnállásunk jövőjét illetőleg; sőt a fenyegető ellenáramlatokra rámutatva, közvetlen melegséggel ismertette a szomorú tényekből meríthető tanulságot, nem fukarkodott tanácsokban sem, melyek ma is igen megszívlelendők.

Ama szózat nemes szerzője édes hazánk földében már rég pihen. Nem kíméli sírhantját az

enyészet, bár hazafias lelkesedése ama kis könyvben szerintem nagy nyomokat hagyott volna, ha azt az általános közöny el nem takarja.

E mű megjelenése óta történt azonban valami: megjelent ugyanis Balogh Pál közgazdasági író nagy tanulmányi műve: *A népfajok Magyarországon*, mely nemzetünk elszomorító helyzetét hiteles statisztikai adatokkal világítja meg s oly képet tár elé, mely minden hazafit nehéz gondolatokba ejt.

Tétlenül maradni, mikor komoly és közvetlen a veszély, igazán nagy hiba. Szükségesnek tartom azért én a Pelsüci Hámos Gyula által ép oly tudással, mint lelkesedéssel 1896-ban megírt eme kis művét második kiadás alá rendezni, hogy tisztán lássunk; s tömörülve lépjen akcióba mindenki, a ki igaz magyar!

Szerző igen tisztelt családjának szíves engedelmével és Gróf Andrássy Dénes úr áldozatkészségéből kétezer példányban bocsátom azért rendelkezésére e könyvet a hatalom letéteményeseinek, kulturegyleteknek s társadalmunk üdvös mozgalmi vezetőinek — még pedig különleges kommentár nélkül — mert jól tudom, hogy hol tettekre van szükség, ott a szó fölösleges.

Krasznahorkaváralján (Gömör vm.) 1903. évi május havában.

Sulyovszky István.

A szerző előszava

Midőn a tollat kezembe veszem, teljes tudatában vagyok annak, hogy a mai nemzedék — mely a pillanat hatása alatt áll s a látszat után indul, melynek kedvéért föláldozza az igazságot — a most folyó ünnepek mámorában s annak hatása alatt igénytelen sorimat figyelemben részesíteni, az abban elmondottakat méltányolni nem fogja.

S hogy ennek dacára mégis fölszólalok — teszem azt egyedül azért, mert ezáltal *hazám* iránti kötelességet vélek teljesíteni, s hogy lássa a későbbi nemzedék, hogy voltak, kik helyesen ítélték s fölismervén a helyzetet, előre látták azt, a mi — ez úton haladva — múlhatlanul be fog következni.

Az 1882. évben egy igénytelen mű jelent meg: *Magyarország s a tótok* cím alatt, mely

Mudron Mihálylyal polemizálva elég részletesen tárgyalta a nemzetiségi kérdést.

A nemzet akkor még a Grünwald Béla *Felvidék* című művének hatása alatt, nagy reményekkel nézett a jövő elé; *Kárpátoktól az Adriáig* hangzott a bűvös jelszó: a magyarosodás, és ország-szerte megindult a mozgalom, az összes sajtó lelkesedéssel karolta föl a magasztos eszmét. Magyarhonban és a Királyhágón túl, magyar nyelv-művelő egyletek alakultak és a többi.

Annak dacára, hogy a szívósság és kitartás nem erényünk, a mozgalom nagysága után Ítéelve magam is azt hittem, hogy annak lesz némi sikere s hogy ha lassú mértékben is, de szebb jövőnek nézünk elé.

Másfél évtized zajlott le azóta, de — fájdalom — a szép remények nem valósultak, a helyzet, a tények nem sok vigasztalót nyújtanak az ország egyes helyein, különösen Erdély bércei közt dül s fenyegető jelleget öltött a féktelen nemzetiségi izgatás.

Más államra talán nem alkalmazható elmélet, de nálunk, a mi viszonyainkat tekintve határozottan áll az: hogy Magyarország és a szt. István koronája csak addig állhat fenn, a meddig a magyarság, a magyar faj, a melylyel az állam fogalma teljesen indektálva van.

E mellett nekünk a kormányforma, alkotmányos szabadság, sőt az állami függetlenség is csak másodrangú kérdés, mert ennél is elsőbb, legelső a *lét kérdése*; vagyis az, hogy miként

oldjuk meg a nemzetiségi kérdést? s — mivel országunk jelentékeny részét nem magyarok lakják — meg van-e bennünk a képesség — ha idők múltával is — ezeket assimilálni?

Erre a felelet csak az lehet, igen vagy nem! Ha igen t. i. ha életképes a magyar faj: akkor mindemez attribútuma az állami létnek, mint a szabadság, függetlenség stb. ha nem volnának is meg teljes mértékben, idővel megszerezhetők, de ha nem: akkor hiába minden törvény és igyekezet és a negyvennyolcadiki magasztos elvek! Sőt mit ér az állami függetlenség is!

Mert a magyar fajjal megszűnik annak létalapja, megszűnik a magyar állam s ekkor teljesen mindegy: vájjon *a jelen dualisztikus forma vagy teljes állami függetlenség mellett fogunk-e elveszni?*

Mi erőszakkal magyarosítani és senkit nyelvétől, nemzetiségétől megfosztani nem akarunk, azt e műből kiolvasni és sovinizmussal vádolni nem lehet; hiszen még a statusquo-t sem látjuk biztosítva.

Mi egyedül a magyar fajnak mint államalkotó és föntartó elemnek fönmaradását akarjuk munkálni s oda hatni, hogy az eme föladatának sikerrel megfelelhessen.

Ebből indulva ki, nem jó szolgálatot tesznek az ügynek, kik egyfelől a nemzet hiúságának hízelegve, rózsás színben tüntetik föl a helyzetet s olyat állítanak, a mi a valóságnak meg nem felel és elhallgatnak olyat, a mit ki kellene mon-

dani, másrészt a nemzetiségekben hiú reményt ébresztenek, vagyis olyannal biztatják, a mi meg nem valósítható.

Jó szolgálatot az tesz hazájának, ki rámutat a hibákra és megmondja nyíltan, leplezetlenül az igazságot.

Tudom, hogy ez nem a népszerűség útja, mert sokat ígérni s a nemzetet ámítani, hiú reményekkel kecsegtetni, ahhoz nem értek. Én ennél többre becsülöm *az igazságot*.

Ezredéves kiállításunk fényesen igazolja az ország anyagi erejét, gazdagságát és haladási képességét. De ez el ne ámítson bennünket a valót illetően s nem ment föl amaz erkölcsi magasabb kötelesség alól, melylyel magunknak, saját fajunknak, a magyarságnak tartozunk.

E magasztos cél érdekében szólalok föl. Sok adat van birtokomban. Vaskos kötetet írhatnék, de azt fölöslegesnek tartom, mert a helyzet föl-tárására ez tökéletesen elég, a ki ebből sem ért, annak hiába írnék egész könyvtárat.

I. A helyzet képe.

Ezer esztendeje, hogy itt vagyunk az imádott hazában. Körülbelül egy millió lehetett a magyarság létszáma akkor. A statisztika szerint a legkedvezőtlenebb esetet tekintve — mely szerint a népességnek minden kétszáz év alatt meg kell kétszereződnie — ma harminckét millió magyarnak kellene élni a szt. István koronája területén, vagyis ép annyinak, mennyit normális viszonyok között eltartani bír.

S mit találunk? azt: hogy az utolsó népszámlálás adatai szerint minden néven nevezendő nemzetiségekkel egyetemben tizenhét millió a lakosság száma; s ebből csak hét millió néhány százezer a magyar. Hát bizony nem nagyon kecsegtető tények s adatok ezek, melyekből a jövőre nézve valami vérmes reményeket alkotni lehetne.

Annyi mindenesetre áll: hogy ma sem úr a magyar saját országában, vagyis ezer év alatt sem tudta elfoglalni és betölteni azt a földet, mit magáénak vall. — Alig van Európában ország, melyben a nemzetet alkotó fajon kívül

más fajú és más nyelvet beszélő lakosok nem lennének, de ezek vagy számok csekély voltánál, vagy elszigeteltségüknél fogva egészen jelentéktelenek és eszök ágában sincs nemzeti és nemzetiségi igényekkel vagy épen elszakadási vágyakkal komolyan föllépni, még talán az annyiféle nép és országokból összetákolt nagy orosz birodalomban sem.

E tekintetben hazánk csaknem az egyedüli kivétel. Nálunk a déli, északi és keleti határokat, nyelvben idegen, s fájdalom a hosszas bujtogatós folytán nagyrészt ellenséges indulatú nép lakja, s a mi legveszedelmesebb, hátmegett mindenik egy fajbeli állammal, mely őket magához édesgeti s meg nem szűnik nyelvrokonait izgatni ellenünk, s bár jó szomszédaink a nyílt föllépést most még időszerűnek nem tartják, de az náluk soha meg nem szűnik nemzeti közóhajtás lenni, s csak a kellő alkalomra vár, hogy vélt jogait érvényesítse.

Hogy a legrégebbi idő s a vegyes házbeli királyok korához képest a későbbi időben, sőt a jelen században is, a nyelv és hazai közérzület tekintetében visszaesés van, nem lehet tagadni.

Horvátország a Zrínyi és Frangepánok, a hédervári Konthok hazája, mely a magyar dicsőség legfényesebb napjaira emlékeztet — melynek nemessége egészen s több megyéje magyar volt — ma autonóm, önálló belkormányzattal bíró ország, melyet csak gyenge s fájdalom az idők folytán folyton táguló kapocs köt Magyarországhoz.

Hát a Felvidék? Itt is a ruthének és oroszokat nem számítva körülbelül kétmillió tót van egy tömegben, le egészen a Dunáig.

De tekintsük a térképet Trencsén, Árva, Túróc, Liptó, Zólyom, Szepes, Sáros teljesen tót megyék, Pozsony, Nyitra, Hont, Bars, Nógrád, Gömör, Abaúj, Zemplén nagyobb részben, hasonlóan Ung, Bereg, Ugocsa szláv, azonfelül a régi kis Tornát és Hevest kivéve nincs az országnak megyéje, hol tótok, oroszok, szerbek, horvátok kisebb nagyobb tömegben ne laknának. A felvidék összes régi

szabad királyi és bánya városai és a szepesi városok, kivétel nélkül, a melyek még nem teljesen tótok, a legteljesebb eltótosodás után vannak, vagyis úgy állnak, hogy a vagyon és értelmiség képviselői, szóval az intelligencia magyarul beszél ugyan, de a polgárok zöme s az iparos osztály nagy része — csekély helyi kivételekkel — már tót s a folyton beözönlő falusiak, a munkások és cselédség behatása alatt folyton tótosodik.

Figyelemre méltó, sőt aggodalmat keltő, a tótok végzetlen szívósságát jelentő tény az is: hogy Borsodban, Szabolcsban, a Dunántúl csaknem valamennyi megyében, az Alföld szívében, a magyarság közepén, Pest, Csongrád, Békésben is vannak nemcsak több községek egy tömegben, de egyes, a magyarság közt teljesen elszigetelt községek is, melyek hosszú századok alatt megtartották tót anyanyelvüket. Teljesen fölöslegesnek tartom ezek többnyire ismert neveit itt elősorolni, a felvidéki lapok már egy ízben ezt bővebben tárgyalták.

Megjegyzendő, hogy ezek egyrésze még a XIII. században, a tatárjárás után jött be, másrészét a földes urak hozták az északi határmegyékből s telepítették le a kipusztult alföldön különböző időben, de nagyrészt a múlt századokban; így tehát egy pár száz, sőt öt-hétszáz év nem volt elegendő, hogy megmagyarosodjanak. Ez páratlan s már magában oly jelenség, mely gondolkodóba ejti az embert.

De legbiztosabb hévmérője a status quonak a nyelvhatár, mert csak ebből látható tisztán, világosan és minden kétséget kizárólag az: hogy a magyar hódított-e, vagy a tót foglalt tért a mi rovásunkra? A mai nyelvhatár a felvidék egész vonalán mindenütt a tótság terjeszkedését mutatja, még pedig mint Nyitra, Abaúj, Sáros és Zemplénben ugyancsak kézzelfoghatóig.

A vonalnak, északi határ mentén fekvő, ma tót falukról bebizonyítható, hogy hajdan magyarok voltak nemcsak a községek és dülők, magyar és néhol tótosán kijutt

nevei, de a lakosok teljesen magyar neve is semmi kétséget az iránt fenn nem hagynak.

Ezt különben a régi magyar fölíratú községi pecsét-nyomók s más kétségtelen adatok bizonyítják. A mi vidékünkön a Kerekes, Budai, Csapó, Juhász, Újházi, Majoros, Almási, Kanász, Bajusz, Balázs, Molnár, Gonosz, Dobos, Torma, Bakos-féle nevek tőzsgyökeres magyar eredetre vallanak. Ma egy szót nem tudnak és beszélnek magyarul. Bizonyos tehát, hogy eltótosodott magyarok. Ha mi terjeszkedtünk volna, akkor ez megfordítva lenne,

Néhol ezen jelenség a határtól fölfelé egy két, vagy a negyedik, ötödik faluig terjed, másutt sokkal messzebb: így Sáros, Nyitra, Zemplénben. Biztos adataink vannak — egy időben föl is jaidultunk e fölött — hogy különösen Sáros az Árpádok alatt csaknem egészen a határig magyar volt, míg a vegyes házbeli királyok alatt pedig részben; ma nincs egyetlen magyar községe, épen úgy mint Szepesnek. Sárosban — tehát a galíciai határ szomszédságában, — a legjobb hangzású, tőzsgyökers magyar neveket találjuk. Szinte fáj ha ki kell mondani. Ezek a többi közt: Cselfalu, Zsálmány, Som, Mocsolya, Kökény, Boroszló, Ádámföld, Vaspaták, Cseres, Bertót, Fias, Lófalu, Csipkés, Szárazvölgy, Bodonlak, Salgó, Megye, Gergelylaka, Zseb-falu, Dobó, Nyirjes, Kerekrét, Ábrahámfalu, Margonya, Régettő, Rozgony, Budamér, Tarkó, Bartosfalu, Pétervágás, Sebes, Kükemező, Komlóskeresztes. Még a folyók nevei: Tárca, Tapoly is magyarok. Abaújban pedig — mely valaha egész magyar volt — ma a Hernád mentén Kékedig, sőt le egészen Bodóköváraíjáig terjed a tótság. S a mi legnagyobb baj, az sem ama békés, türelmes jámbor nép többé, mint volt, s úgy a társadalmi, mint egyházi téren mindinkább érvényesül és követeli jogait; tudjuk, hogy a legújabb mozgalom hullámai ma már a fővárosban is észlelhetők.

De legrosszabbul, mondhatni kétségbeesetten áll ügyünk Erdély s az ezzel határos tiszai megyék s a bánát-

ban, Temes, Torontál, Krassó, Szörény, Hunyad, Szeben, Fogaras, Arad, Bihar, Kolozs, Szilágy, Szolnokdoboka, Tordaaranyos, Marostorda, Besztercenaszód, Alsófehér, szóval legalább tizenöt megyében lakik túlnyomó többségben s egy tömegben majdnem hárommillió oláh.

Magában Erdélyben szám szerint nagy kisebbség a magyarság, a szászok pedig szétszórva, egyes szigeteket képeznek s számuk százötvenezerre fogyott.

Mindezt s ezen adatokat melegen ajánljuk azoknak figyelmébe, kik e tárgyról írnak és beszélnek. S a mi a legszomorúbb — s a mit és okait annak helyén bővebben előadunk — hogy az oláhok száma a magyarság rovására folyton szaporodik.

Ehhez járul ma már ama jelenség is: hogy Erdély a magyarság e régi védbástyája, szabadság és függetlenség harcainak e kiinduló pontja, a magyar történelmi családok ezen ősi fészke ma a legféktelenebb izgalmak s elszakadási vágyak tanyája, hol a túlnyomó többségben lévő fanatizált oláhság között a magyarságnak maholnap még léte is fenyegetve van s hol ne szépítsük a dolgot — nemcsak az államhatalmat, de a társadalmi rendet s a személy- és vagyonbiztonságot is csak a szuronyok hatalma tartja föl.

Szóval ha szétnézünk s ha látni akarunk — bármerre tekintünk is — nem sok vigasztalót találunk, de olyat igen, mi fölött méltán elborul a hazafi kebel.

De nézzük a statisztikai adatokat.

Mivel egész 1340-ig abszolút semmi adat nincs birtokunkban, a későbbiek mint a Fényes Eleké és az 1850-iki abszolút kormánybeli összeírás pedig nemzetiségi tekintetben nem nyújtván biztos támpontot, csak az utolsó adatokat vesszük figyelembe:

	Keleti szerint	A népszámlálás szerint	
	1870	1880	1890
magyar	6,156.421	6,445.487	7,426.730
német	1,820.922	1,953.911	2,107.577
tót	1,817.228	1,864.529	1,910.279
oláh	2,470.069	2,405.085	2,591.905
horvát, szerb	473.995	2,352.339	2,611.264
egyéb	480.715	620.751	701.643
	<hr/> 13,219.350	<hr/> 15,642.102	<hr/> 17,349.398

Megjegyezzük itt: hogy a Keleti-féle 70-iki kimutató Magyarország és Erdélyre a 80. és 90. évi azonban a magyar birodalom, vagyis szent István koronájának egész területe, tehát: Fiume és Horvát-Szlavonországra is vonatkozik.

Ezen adatokból úgy látszik, hogy a nemzetiségi viszonyok valamit javultak. Ebben 1867 óta a kormányoknak van is határozott érdeme.

Eltételezve azonban attól, hogy ezen összeírások nagyon érthető és természetes okokból mindenütt a magyarságnak kedveznek s így öröndetesnek látszanak azok előtt, kik a viszonyokat alaposan ismerik – csak annyi értékkel bírnak, melyet a helyzetből kifolyólag okszerűleg megérdemelnek.

De fogadjuk el azokat úgy, a mint vannak. Mi adja a magyarság szaporodásának előnyös százalékát? először és főként a németek és zsidóság rohamos magyarosodása. Tudjuk ezt, ki fogjuk mutatni.

Legnagyobb a németek magyarosodása a Szepességben, a délvidéken, valamint a városokban, a honnan melynek bár azelőtt csaknem kizárólagos lakosai voltak - máholnap végkép kiszorulnak. Hogy ennek dacára föntartják a statust, sőt még némi szaporulatot mutatnak, oka a nagy és folyamatos bevándorlás; rengeteg lévén azok száma, kik mint kézi és gyári munkások Magyarország összes gyáraiban, és magában a fővárosban is letelepednek.

Másodszor a tótok magyarosodása, vagyis azon tótoké,

kik Békés, Pest, Szabolcs, Borsod és a többi megyékben a magyarság közé ékelve, mint szigetek tartják fel magokat.

Bármennyire kívánatos és szükséges ezeknek mielőbbi megmagyarosodása, semmi sincs ennél bántóbb és nagyobb gáncs, mint ama tény, hogy ezek, sőt Pest, Borsod, Gömör és több megyében még egyes teljesen elszigetelt faluk, századokon át sem tudtak megmagyarosodni, vagyis vagy nem gondoltunk, vagy nem bírtunk velük. Ez valódi szegénységi bizonyítvány.

Mert a tótokról ez a nyelvhatáron — pedig ez a fő és egyedüli irányadó — miként az eddigiekből is láttuk, épen nem mondható, valamint Erdélyben az oláhokról sem.

Maga Vargha Gyula dr. nagy gonddal és figyelemmel összeállított művében, adatokkal és százalékokban mutatja ki, hogy több a magyarok száma, kik tótul és olá hul beszélnek, mint megfordítva, vagyis magyarul beszél 228.000 tót, tótul 269.000 magyar, magyarul 180.000 oláh, olá hul 208.000 magyar. Ehhez nem kell kommentár. Itt tehát mindkét helyen területet veszítettünk. Ezt vévén alapul, igaza van több ellenzéki férfiúnak, így Thaly Kálmánnak, hogy a magyarság fogy s a népszámlálás erőltetett.

Vagyis dacára a magyarság közt elszórtan élő tótok szükségképeni magyarosodásának s a nagymérvű amerikai kivándorlásnak, — számuk nem fogy, sőt szaporodik; a szám s az arány is körülbelül olyan, mint a kimutatásban a németeké, de az okot, az eredményt tekintve mégis mily óriási különbség van a kettő között.

Mindez nem valami megnyugtató; s hogy mennyire bizhatunk nem magyar ajkú honfitársainkban, legjobban mutatja az, hogy azelőtt még csak egy évtizeddel előbb, alig olvastunk s hallottunk nemzetiségi tüntetés és botrányokról. Ma ezek megszokott dolgok s alig van nap, hogy ilyenről ne olvassunk a lapokban.

Ez a helyzet valódi képe.

A ki mást mond nem ismeri a viszonyokat s legnagyobb hiba az: ha önmagunkat akarjuk ámitani.

II. Okai.

Annak, hogy a nem magyar ajkú lakosokat nemcsak a nemzet testébe beolvasztani nem voltunk képesek, sőt hogy azok számban, erőben gyarapodtak, okai a következők:

A történelmi s az újabb hiteles statisztikai adatok minden kétséget kizárólag igazolják: hogy a népeknek, a nemzeteknek ellentálló és hódító ereje, vagyis ama képesség, mely szerint nyelvüket és kultúrájukat megvédeni, vagy azt más nemzetekre átruházni tudják — nagyon különböző.

Ez a népeknek oly faji veleszületett sajátsága, mely annak minden, más, sőt hadi tulajdonaitól is függetlenül nyilvánul. Némely népek egyedül szellemi fölényük s nyelvükkel hódítottak, mint a régi görögök, míg mások győzelmes hadjárattal sem tudták valóban meghódítani a legyőzött népeket, sem magokba olvasztani, úgy annyira, hogy míg a győzők és hódítók minden nyom nélkül eltűntek, addig a legyőzöttek ma is ott vannak és nyelvüket, szo-

kásaikat megőrizték, nyoma is alig maradván a több százados igának.

E tekintetben Európa keleté, mely leginkább útjában állott a népvándorlás és keleti hódítóknak mutatja a valóban meglepő példákat. Különösen Oroszország és a Balkán félsziget.

Oroszországban a mongol uralom úgy eltűnt, hogy annak — a Krímben ma létező néhány nyomorult tatár falut kivéve — nyoma sem maradt, míg az oroszok lassanként mindent magukba olvasztanak. Európa úgy mint Ázsiában, s a birodalom határait a csendes óceánig terjesztették. Az igaz, hogy ennél a fegyver hatalma játszotta a főszerepet, de ez utóbbi meg volt más népeknél is a nélkül, hogy a fegyverrel szerzettet meg tudták volna tartani.

A törökök - a múlt századok eme vitéz és harcias népe nagy csatákban, győzelmes hadjáratokban hódították meg a Balkánt, hatalmukat csaknem Bécs kapujáig terjesztvén, ma kiveszőben vannak s rövid időn végkép letűnnek Európa színpadáról; míg az általok legyőzött s századokon át pusztított, nyomorgatott szláv fajok, melyekről azt hittük, hogy elenyésztek a hosszas küzdelemben, — nemcsak élnek, de már is mint jelentékeny tényezők szerepelnek a politikában s nyelvüket ott valláskülönbőség nélkül sértetlenül föltartották.

De nemcsak itt, hanem másutt is ily föltűnő módon nyilvánul a szláv fajok e roppant, minden idő és viszonytagsággal dacoló, ellentálló ereje, így van ez Ausztriában is. A fehérhegyi csata után, melyben Csehország államisége megsemmisített, látszólag megsemmisült csaknem maga a cseh nép és nemzet is. Cseh és Morvaországban egy milliónál több veszett oda és öletett meg. A lakosság egy része kiirtott, helyébe németek telepítettek be, más része kiűzetett hazájából, vagy az akkori idők szellemében erőszakosan németesített. Már azt hitték, hogy a nemzet megszűnt létezni. De nem így volt, a németek lassan fogytak, a csehek szaporodtak. Hogy ez mily módon haladt,

s ezzel egyidejűleg mily mértékben növekedtek Ausztria történetében e nép politikai jelentősége és követelései, az utolsó néhány évtized eléggé illusztrálja.

Az általános szabály alól — fájdalom - mi sem teszünk kivételt. Ha eddig nem vettük észre, most megismerhetjük azt. A tótok ezen ellentálló és egyúttal assimiláló képessége nem annyira nyelvi, mint inkább faji tulajdonság, melynek lélektani okát megfejtani alig tudjuk, de annyi tény, hogy maga a nép, különösen a hegyen lakók, a műveltség és szellemi képesség oly alacsony fokán áll, hogy semmi fogékonysággal nem bír s némely helyen úgyszólván képtelen anyanyelvén kívül mást is megtanulni. Ugyanez áll, sőt talán még inkább az oláhokról, kik havasaik között még jobban el vannak szigetelve.

Nem akarunk vádolni senkit, de tény, hogy a hegyi tótok és oláhság Európa legelmaradottabb s a szellemi tehetségnek legalsóbb fokán álló népei. Ez kétségbe nem vonható igazság. Míg az őket környező, velők érintkező népek tanulékonyabbak a hová kétségkívül a magyarok — s még inkább annak intelligens része — tartoznak, kik már ennél, de velökszületett készségöknél fogva is könnyebben, sőt mint látni fogjuk szívesen beszélnek és sajátítják el különösen a tót és oláh nyelveket. Szép teória az: hogy a műveltebb nép szellemi fölénye és kultúrájánál fogva magába olvasztja a kevésbé művelteket, de ez — legalább nálunk — nemcsak nem áll, sőt annak épen az ellenkezőjét tapasztaljuk. Ki a felvidéken és Erdélyben megfordult ezt első pillanatban észreveszi.

Ugyanezt mondja Grünwald Béla is, — eddig az egyetlen magyar író, ki a viszonyokat alaposan ismerte s e tárgyval, ahhoz méltó készültséggel foglalkozott — *Felvidék* című könyvében.

Másrészt ki tagadná szép nyelvünknek már csak keleti voltánál s kiejtésénél fogva is nehezen elsajátítható s azért csekély assimiláló képességét és fajunk e tekintetben határtalan — más szóval ki nem fejezhető — valóban *ázsiai*

közönyét, mely tulajdon úgy látszik elődeink a hunnok és avarokkal — kik épen ezért nyom nélkül tűntek el Európa színpadáról — közös.

Kétségtelen lévén a nagy ellenálló képesség egyrészt, a csekély ellenálló s még kevesebb assimiláló képesség, másrészt — nézzük mit tettünk mi hosszú századok, mondjuk ezer év alatt ennek ellensúlyozása, az idegen nyelvek s befolyás terjesztésének megakadályozása s fajunk és ezzel nemzeti létünk, országunk biztosítására?

E kérdésre csak az a felelet: hogy eddig . . . semmit.

Midőn ezer évvel ezelőtt bejöttünk és elfoglaltuk ez országot, míg mások kiirtották, kiűzték a legyőzött népeket — mi kegyelmesek, nagylelkűek voltunk, nem bántottuk őket, de nem is gondoltunk velők és magunkkal. A fejedelmek idejében csak hadjáratokat és betöréseket folytattunk a szomszéd német-, olasz-, görögországban, még a távol nyugatra is, az otthonnal, annak népeivel nem törődve. Az idők és akkori viszonyok ezt némileg indokolják is.

Szent István volt az első magyar király, ki a magyar államnak, mint országnak alapját megvetette s annak a nyűgöt mintájára állami szerkezetet adott. Mindenekelőtt fölvette a keresztény vallást, szervezte a közigazgatás és bírászkodást, az országot vármegyékre osztotta stb., miként ez megvagyon írva.

Sok minden történt akkor, de oly intézkedéseket, mely a magyar mint uralkodó, államalkotó és föntartó fajnak létét s ez által magának az országnak, mint magyar államnak fönnállását biztosította volna — nem találunk.

Úgy volt ez később is utódai alatt hosszú századokon keresztül. Erre gondolni, ily szellemű törvényeket alkotni, senkinek eszébe sem jutott. A fejedelmek és törvényhozók erre nem is gondoltak, ez nekik kicsiség volt.

Úgy látszik, hogy későbbi korban is egészen a legújabb időkig államférfiaink érdemesnek sem tartották, hogy a gyámolatlan külsejű lenézett tót és oláhhal — mert kaputos ember nem volt köztük - foglalkozzanak. Mint

napszámost, favágót, kaszást, aratót, fuvarost, tutajost még az Alföldön is ismerték, mint alázatos fajt cselédnek is, béresnek, kocsisnak megfogadták, de a többivel nem törődtek.

Azzal, hogy szaporodtak, hogy a hegyek közül — hová a honfoglaláskor szorultak - előjöttek s előzőnlőtték a magyarok által lakott tájakat — szóval, hogy ha lassan is, de lépésről-lépésre haladnak, tért hódítanak — nem gondolt senki sem.

Mikor már észrevettük őket e század közepe felé — midőn számuk milliókra emelkedett, midőn a külföld, a sajtó kinyitotta szemöket, midőn a nemzetiségi eszme uralkodóvá lett Európában, s országokat robbantott szét és újakat alkotott s a régi rendet alapjában fölforgatni készül — akkor már fájdalom késő volt.

III. Az eltótosodás, eloláhosodás,

Miután az eltótosodás és eloláhosodásról beszélünk, azt azért tesszük, mert e két népfajon kívül van ugyan nagy Magyarországon más nemzetiség is, mint a szerbek, oroszok, ruthének s még néhány kisebb néptörredék, de ezek csekélységek s más okból politikai súlylyal nem bírnak; a németek pedig ma már külön nemzetiséget nem alkotnak.

Miként láttuk a honfoglalás alkalmával, a benlakók, köztük a tótok egészen, az oláhok részben a hegyek közé szorítottak, amazok a ma is általok lakott fölvidékre, ezek Erdélynek leginkább Magyar- és Oláhországgal határos havasai közé.

Őseink nem igen követték ide őket, mint kitűnő lovasok s inkább pásztorkodás és baromtenyésztéssel foglalkozó nép jobban, sőt egészen otthon érezte magát a Tisza, Duna közti termékeny, aranykalászos rónán, mely miként az újabbi leletek bizonyítják, épen úgy a hunnok és avarok kedvenc tanyája s egyúttal temetője volt.

Mindenütt a felvidéken s Erdélyben is a gazdagabb művelhető földet foglalván el, a gazdagabb tájakról nem igen vágytak a hegyes, szegényebb vidékre. Ott éledgett a tótság és oláhság juhai, kecskéivel a hegyek között a pásztorkodás mellett csekély földművelést űzve.

Mindkettő szapora faj lévén, később alig talált megélhetési módot hazájában s lassan egyenkint jöttek elő hegyeikből a sík földre a magyarok s később százszok által lakott falukba és városokba.

A magyarok a bel- és külháborúk által elfoglalva s megtizedelve nagyon érezték a munkás kéz hiányát s igen megörültek a jövevényeknek, kik bármely nehezebb dologban jó munkásoknak bizonyultak.

A nagyobb birtokú földes urak pedig, mint cselédeket és jobbágyokat kedvelték, sőt engedelmesebb és alázatosabb voltuknál fogva már a legrégibb időben a magyarnál többre becsülték.

A későbbi századokban pedig — miként ez minden kétségen fölül áll — a törökök által kipusztult s elnéptelenedett vidékekre — seregestől telepítették a tót népet, még túl a Dunán s az Alföldre is. Pest, Abauj, Borsod, Zemplén, Szabolcs s a legtöbb megyét ekkor s így árasztották el a tótokkal.

Nagy lévén a szaporodás a tótság között, miként azt különösen Trencsén, Árva, Turóc, Liptó, Szepes, Sáros és Zólyommegyékben ma is tapasztaljuk s a legutóbbi anyakönyvi és statisztikai adatok is igazolják — a megélhetés gondjaitól üldözve, a csábitgatásnak is engedve a tótok lassan ugyan, de folyton és minden föltűnés nélkül tódultak lefelé a magyarok által lakott vidékekre.

A tótok ezen valóságos inváziója s az eltótosodás ténye — mely okozati összefüggésben áll s folyton nagyobb arányokat ölt — legjobban a nyelvhatáron figyelhető meg, a hol is ezen proceszus századokon át — folyton tolva lefelé a határt s a magyarságot — a következőleg megy végbe:

A tót faluból a délnek fekvő szomszéd magyar határfaluba részint szokásból, részint mert rá van szorulva, nyáron bemegy a tót ember kaszálni, aratni s más napszámunkát végezni. Ezt teszi minden évben. Később — különösen ott, hol uraság van — mint kisegítő, béres, kocsis áll szolgálatba s így télen át is feleségestől, gyerekestől ott marad. Ez az első stádium, hogy beteszi oda a lábát. A tót cselédség, mint állandó lakosok száma így lassan, de folyton szaporodik. Ők ugyan tótul beszélnek otthon és az uraság is velők, de a gyerekek magyarul tanulván az iskolában, úgy a hogy megmagyarosodnak. Az öregek kihalnak, a gyerekek magyarokká lesznek; s ez nem is lenne így baj, de a tót cselédek s az aratók és kaszások közül ott maradtak száma évről-évre nagyobb.

Igaz, hogy a magyar — különösen a telkesgazda lenézi, megveti a jövevényeket, de a szegényebb része össze is házasodik vele. Ily esetben — s ezt hosszas megfigyelés és tapasztalás után mondhatom — mindig a magyar húzza a rövidet.

Így támadnak a magyarok közt tót családok és házak, eleinte csak egy-kettő, de később számuk mindinkább szaporodik.

Mivel a család anyanyelve mégis tót marad s a bevándorlottak nemcsak egymás közt, de a gazda, munkaadó, szóval mindenkivel tótul beszélnek s a magyarul tanulás szükségét nem látják, az iskola nem képes többé ellen-súlyozni a hatást, s az új nemzedéket megmagyarosítani.

Szomorú tapasztalás, de e szabály a fölvidék minden faluja és városára, valamint a szepesi német városokra is áll: hogy a hol a lakosság vegyesen lakik, vagyis a házak bár kisebb része tót, ott a nép eltótosodása csak idő kérdése.

Nem a magyar ember tótosodik el, mert ez mint olyan hal meg, de a jövő nemzedék.

És mert a magyar ember nem megy fölfelé, de a sík lakójának nincs is mit keresni a hegyek között —

nincs a mi ellensúlyozza ezen invázió hatását. S mivé a magyar ember falun és városban egyiránt valóságos előszeretettel beszél tótul, teljes lehetetlenség, hogy a magyarosodás a nép közt terjedhetne, sőt mivel a magyar falvakban különösen a határ mentén az amerikai kivándorlás és több más ok miatt évről-évre nagyobb néhol kétségbeejtő a munkáshiány a föld- és gyárbirtokosság kisebb-nagyobb mérvben folyton telepíti és behozza a tót munkásokat, a határ s az ahhoz közel eső falvaknak okvetlenül el kell tótosodni. Ez így van s ezt az itt lakó ember tudja is, de csak vállát vonogatja s a bajon segíteni nem tud s mivel nézete szerint ez által anyagi érdeke szenvedne azon, talán — nem is akar.

Legjobban meggyőződhetünk arról a határon vagy a közelben fekvő még ma magyar városok piacán. Itt sokkal több tót, mint magyar szót hallunk, mert a magyar ember ritkán mondja — én legalább alig hallottam — hogy nem tudok tótul és töri azt a hogy tudja, de a tót legtöbb esetben valódi önérzettel feleli: *ne znam po madjarszki*.

De nemcsak a határvárosokban van ez így: de jóval túl a határon, a tősgyökeres magyar városokban is.

A magyar ember a helyett, hogy azt mondaná cselédjének: megfogadtalak, kenyeret adok neked, de igyekezz magyarul tanulni, ő maga beszél és tanul meg a kedvéért tótul. Csodálatos, de tény: hogy a különben önérzetes és büszke magyar lealacsonyodik cselédjéhez s nem szégyenli magát vele tótul beszélni. S ez így van az egész határ mentén Pozsonytól Mármarosig.

Ugyan mit szólnának Bukarestben, vagy Prágában, vagy akár Zágrábban, pedig ez a szt. István koronája területén van, ha a magyar cseléd illet követelne? Egyszerűen kidobnák!

Mi ezt nem tesszük. Mi lovagias nemzet vagyunk.

Hogy mennyivel, hogy úgy mondjuk ragadósabb a tót nyelv, mint a magyar és a német s hogy a nép el-tótosodásán ne csodálkozzunk, a következőkből is kiténik

Ha egy háznál az egyik cseléd magyar, a másik tót és tótul beszélnek, ez még nem meglepő, de ha két, három magyar, a negyedik kedvéért tótul beszél, ez aszimiláló képesség tekintetében a tót nyelv fölényét mutatja s gondolkodóba ejt, pedig ez így van mindenütt. Egy ízben házunknál az egyik cseléd született magyar, városi polgárnő volt, a másik dobsinai német leány, eleinte nem tudták egymást megérteni, néhány hét múlva mindketten - tótul beszéltek.

Egyáltalán vidékünkön s mindenütt, hol a lakosság vegyes, hogy a magyar és német megértsék egymást — tótul beszélnek. Sőt Erdélyben a szászoknál egymás között is úgy áll a dolog. A Beszterce-vidéki a nagy-szebenivel s a Brassó-vidékivel s ismét ezek egymás közt, hogy megértsék egymást oláhul beszélnek.

A mi áll a felvidéken a tótokra, az áll Erdély s a délkeleti megyékben az oláhokra, sőt mivel számuk jóval több s Erdély földrajzi fekvésénél fogva is — Moldva és Oláhország a mai Romániától félig körülfogva, annak valósággal torkában van a helyzet még rosszabb.

A mennyiben pedig Erdély a vajdaság idejében de még inkább a fejedelmek alatt, tehát a XVII-ik század végéig saját hatáskörében s belügyeiben önálló állam volt, itt az oláhság mint politikai tényező is inkább szerepel, sőt már intelligenciát teremtett magának, a mely elég vagyonnal és földbirtokkal is rendelkezik.

Egy jól értesült forrás a következőket mondja: A románok az erdélyi részekben, különösen kulturális tekintetben folyton terjeszkednek, nemcsak számban de anyagilag is folyton gyarapodnak. Az erdélyi részekben, minden vidéket elárasztották már hitelintézetekkel, melyhez a pénzt egyenesen Romániából kapják. Kolozsvár, Torda, Deésen rohamosan szaporodik az oláh ügyvédek s intelligencia száma. Oly tiszta magyar városban is mint Kolozsvár, egyre másra vásárolják a házakat. Rohamosan szaporodik itt már

az oláh köznép is, melynek száma néhány százról
ujabban néhány ezerre szökött föl. Az úgynevezett
román intelligencia a főtér egy legszebb házában
kaszinót is nyitott, így megy ez a magyar részeken,
Lúgos, Arad, Temesvár, Somlyón és mindenütt, hová
az oláh beteszi a lábát.

Az aradi rendőrségnél lévő cselédkönyvek érdekes
adatokkal szolgálnak az ottani cselédekre nézve:

A megye oláh községeiből minden tavasszal és ősz-
szel oláh leányok serege jön a városba. Az idén
1893-ban legalább kétszáz oláh leánynyal frissült föl
az aradi cselédvilág. Hangot sem beszélnek magyarul,
pedig eredetre nézve nagyrészt magyarok. A legújabban
kiállított cselédkönyvekben a következő nevek szere-
pelnek: Hegyidús Flóricz (Hegedús Flóra), Szigetyete
Mari (Szigeti Mari), Barnea Juli (Barna Juli), továbbá
Popu (Pap), Szucusu (Szücs), Chicsin (Kicsiny) stb.

Ki gondolna a szegény elhagyott cselédre, ki törődne
azok nyelvével — hallottam egytől mástól. Mily sarkalatos
és következményeiben végzetes tévedés ez! Mert a nép
leányainak, mint leendő anyáknak kezében van a jövő
nemzedék, a *milliók* sorsa.

Egy őrnagy barátom, ki később a honvédségnél szol-
gált, a Dunántúlról 15 év után Erdélybe visszakerülve
beszélte, hogy meg volt lepette a roppant változáson, melyet
különösen Szeben, Brassó s a többi szász városokon ta-
pasztalt s azok külső képe, a föliratok, címtáblák s a
lakosság mennyire — oláhosodott. Mi pedig mindezt nem
látjuk, vagy nem akarjuk. Pedig tény, hogy Erdélyben az
Árpádok alatt, de még később is többségben voltak a
magyarok, a csekély oláhság, a havasok között húzódott
meg, később a XV—XVI. században, számok a törökök
által üldözött s általunk nagylelkűleg befogadottakkal sza-
porodott, úgy hogy ma ők vannak még pedig nagy több-
ségben s a székhelységnek az anyaország és magyarsággali
összeköttetése is fenyegetve van már.

E gyászos és valóban megdöbbentő állapot oka részben a múltban keresendő.

Ha Erdélyben politikai tekintetben kívánatos is volt a nemzeti fejedelmek uralkodása, - a magyar faj érdekében azt nem lehet szerencsésnek nevezni, mert nyolcszáz éven át sem azelőtt sem azután, nem vesztett számban annyit s nem vitt véghez anynyi pusztítást önmagában a magyar, mint e rövid idő, alig másfél század alatt.

Csaknem folyton két az úgynevezett *török és német* párt küzdvén egymással nemcsak a legnemesebb honfiak feje hóhérbárd alatt hullott el, — különösen a Báthoryak idejében — de el lehet mondani: hogy a magyar ezen egész idő alatt rövid kivétellel a folytonos harcokban a szó szoros értelmében önmagát emésztette.

És nemcsak a föntebbi okból, hanem azért is fogyott a magyar, mert a török-tatár hadak és a moldvai vajdák — a kiknek betörése vetett véget rendszeren a hadakozásnak szultáni parancsra — útjában esvén legjobban a székelységet a síkon lakó magyarokat s azok városait irtották, pusztították, a szászok kerített városait az oláhok hegyeik közt védelmet találván.

Ez egyik főoka annak, miért oly sok az oláh, és kevés a magyar Erdélyben.

Ajánlom olvassák el figyelmesen hazámfiak e *vérrel irt* időszakot, mely oly nagy, csaknem helyrehozhatlan kárt tett fajunkban. Ebből egyúttal sok üdvös tanulságot vonhatnak le a jövőbe nézve.

Ettől eltekintve csak az utolsó két évtized alatt megnyit haladtak az oláhok, Szeben, Brassó, Beszterce mai képe mutatja, mindez természetesen a magyar és szász romlására.

Ez annál veszélyesebb, mert a mi még a tótságnál nincs nekik már intelligenciájuk, kulturegyleteik, hírlapjaik, nyomdáik, pénzintézeteik vannak, szóval a nemzeti lét és különállás minden kellékeivel bírnak.

Vargha Gyula a m. t. akadémiában 1894. március

6-án tartott székfoglaló beszédében behatóan foglalkozott e kérdéssel s azt mondja: legutolsó népszámlálás szerint 1890-ben négyszáznegyvenegyezerrel több találtatott, ki magyarul nem beszél, mint tíz év előtt. Elismeri továbbá: hogy a magyarok nagyon hajlandók az oláh nyelv megtanulására. A ki tudja, hogy az elvesztett talajt ismét visszaszerezni mily nehéz, — képes csak felfogni ennek horderejét.

Sok bűnünk van, különösen a múltban, saját hibánk, a visszavonás és pártoskodásunk tette török, tatár s minden ellenség prédájává az országot: de legnagyobb bűnünk az, hogy hazánkat eltótosodni és eloláhosodni engedjük.

IV. Jellemző esetek, Németség.

Néhány példa a felvidéki tótság helyzetét velünk szemben, valamint a németekhez viszonyát a legjobban megvilágítja.

Ne gondoljuk ám, hogy a most teljesen tót megyék azelőtt is azok voltak. A legtöbbszörében magyar községek s valamennyiben német városok, vagy legalább német telepek, néhol nagy számban fordultak elő.

A tizenharmadik század elején egy főispáni installáció tartatván Szepesváralján. a meghívott lakosság sátrak alatt tanyázott, a krónikák szerint, külön a német (akkor legtöbb) tót és magyar. — Kétségtelenül a sárosi határ mentén Nagyvitéz körül lehettek magyarok, hol valamint Sárosban ma is a legjobb hangzású vagy totósán kiejtett magyar neveket találunk. Markusfala hajdani kétségtelen magyar volta mellett több körülmény bizonyít.

Jellemző az is, hogy nálunk a határvárosokban iparos, kereskedő, ügyvéd mindenkit, ki tüző (opaszok) és nagy kalapot hord, tótul szólít meg, — tekintet nélkül arra,

tud-e magyarul. A Cselnek völgyéről — mely e tekintetben örvendetes kivétel — jött be egy ember valami dologban. A kereskedő a boltban természetes tótul szólott hozzá s így beszéltek. Kinéztem belőle, hogy tud magyarul, megszólítottam. Csaknem tökéletes magyarsággal ezt felelte nekem: *Miért beszéljünk mi magyarul, mikor Rozsnyón mindenki tótul szól hozzánk.* Gyakran voltam tanúja a boltokban — a mi nálunk már megszokott dolog - hogy a kereskedő magyar cselédleányokat vagy falusiakat tótul szólított meg: mit ezek méltatlankodva e szavakkal utasítottak vissza: *nem vagyok én tót.*

Így teszünk mi, de azért váltig s meg szokott kedvveléssel állítjuk, hogy mennyire magyarosodunk. — E miatt egy abauji úri embernek szemrehányást tettem; — azt mondta: *Itt az igaz nem, de Zólyom- és Gömörben magyarosodnak a tótok.* A zólyomi és gömöri ismét Zemplénre utal, ez ismét Pozsony és Nyitrára. Így áltatjuk a világot és önmagunkat.

Az eltótosodásnak, uglátszik sem a vallás, sem más tekintet nem képes gátat vetni. Az sem áll már, hogy a kálvinista vallás kivétel. Tudtommal már Abaujban van több tót község, Bárca, Beöd. Nádasdon papjok is van, ez utóbbi N. G. jó becsületes magyar ember, sokat panaszkodott, hogy hívei, kik helyben s a vidéken laknak, nem magyarosodnak. Zempléniben is vannak ily községek.

Közönyünk és felületességünk ily fontos, mondhatni létkérdésnél is kitűnik, mutatja a következő: A budapesti ember, ki csak teheti, tehát az újságíró is nyaralni vagy fürdőzni jön a Szepességre. A vendégek túlnyomó része fővárosi vagy alvidéki lévén, természetes, hogy a társalgás nyelve magyar, a föliratok még az erdőkben is — s az nagyrészt a Kárpátégyletnek köszönhető — magyarok, a fürdői cselédség ugyanezért magyar, a gyerek be lévén tanítva ezen két szóra, többnyire magyarul kér krajcárt, tele kürtölik tehát a lapok útján a világot, hogy mennyire magyarosodunk.

A ki itt helyben vagy a közelben lakik, tudja ezt, hogy nem így van. A magyar szó csak az intelligencia száján forog, a nép, a németiség rohamosan tótosodik. A Kárpátok körüli német falvakat maholnap csak hírből fogjuk ismerni. De a városok is, leginkább a tizenhat szepesi város, különösen ezen utón van, Szepesvárallya, Béla, Poprád, Graenic, ma teljesen tót, a lakosokon meglátszik mindenkén, — megfigyeltem ezt - a német típus.

A szepesség számos fürdőjében a gomba, szamóca és málnát áruló iskolás gyerekek a magyar nyelv kötelező oktatása s minden már megszokott frázis dacára — a szó szoros értelmében semmit sem tudnak magyarul. Ezt nemcsak magam kísértem figyelemmel, de mások is úgy találták. Igaz, hogy a törvényt nem hajtják pontosan végre, de különben is a tót vidéken a család és környezet annyira befolyásolja őket, hogy azt hiszem, ez sem sokat használna.

1891-ben a Virágvölgyén időzván, egy jóbaráttal gyalog, sétaképpen a közeli Poprádra indultunk. Útközben — eziránt tapasztalatokat szerzendők több mezei munkást, mint városi lakost szállítottunk meg németül, mind tótul feleltek, vagy nem tudtak, vagy nem akartak németül felelni, nevük mind német: Müller, Fuchs, Keszler stb. Megjegyzendő, hogy Poprádon a városi fogadón a következő fölírás olvasható: *mestki hostinec*.

Ehhez nem kell kommentár. Ha egy felvidék központjában fekvő, magyarok által különösen nyáron valóssággal előzőnlött városban, a minő Poprád, úgy áll a dolog, képzelhető hogy áll másutt.

Sehol úgy mint a szepességen annyira nem észlelhető ama tapasztalat: hogy sem a magyar állam és faj hatalmas társadalmával, sem a német intelligenciája és műveltségével abszolút semmi befolyást nem gyakorol a tótságra.

A tót nép nemcsak folyton érintkezik a birtokos osztálylyal s bemege a városba, ott él vele és közte, de

ez szellemi életére nézve nyom nélkül tűnik el és szó sincs arról, hogy a magyar vagy német nyelvet elsajátítsa, sőt ellenkezőleg tért nyer és folyton hódít nyelvével s leginkább a városi német lakosság alsóbb rétegeiben.

Ezen a teóriával ellentétben álló ténynek nagyrészt mi vagyunk okai. Míg a német szóban, nyomtatásban vagy fölíratban azonnal nemzeti sérelmet látunk, valósággal dédelgetjük a tótot és oláhot. Mily nevetséges, mily együgyűség lenne az, ha annyira szomorú nem volna. Azok, kik Budapesten fölakadnak, megbotránkoznak egy német cégtáblán vagy hirdetésen, menjenek el Turócszentmárton, Liptószentmiklós vagy Szeben és Brassóba és láthatnak tót és oláh táblát eleget, láthatják ezeken a magyarból oláhra fordított és ferdített neveket, melylyel dicsekednek is és szidják a magyart úton-útfélen nemcsak, ez újabb időben többektől hallottam, kik ott jártak, hogy nőket, férfiakat üldöztek és inzultáltak azért, mert magyarul beszéltek a mint ez Liptószentmiklóson is történt. Ezt nálunk a német még sem teszi.

Nemcsak ebből, de minden ténykedésünkből kilátszik, hogy a fősulyi a látszatra fektetjük, mindent a külső után ítélünk meg, nem annak valódi jelentősége szerint. A pillanat behatása alatt állván s magunk e tulajdonnal nem bírván, nem is tudjuk fölfogni és mérlegelni ellenségeinknek bár lassú és zajtalan, de folytonos és öntudatos tevékenységét. A vihar nem képes kidönteni a százados tölgyet, de a lassú féreg — mely megrágja gyökereit — igen.

E helyett kicsiségeken rágódunk. Egy német átirat lázba hoz, az ellen följajdulunk, interpellálunk, lármát csapunk s a szó szoros értelmében félre verjük a harangot néha semmiért.

Helyes, hogy a nemzet jogait, alkotmányát minden körülmények közt védi és azt megsérteni még külsőségekben sem engedi; de — s ezt minden igaz magyar szívlelje meg --- ez kicsiség amahhoz képest. Hetekig tartó debatte és harc volt bizonyos jelző zászlók miatt, míg a

valóban fenyegető baj orvoslásával — legalább komolyan — senki nem gondol.

A temesvári magyar lap megszűnése alkalmából a magyar lapok egyhangúlag és kétségbeesetten jajdultak föl s keltek ki az ottani német lapok ellen, míg a négy oláh ellen egy szavuk sem volt. Mily szellemi vak-ság ez!

A németeket Türingia, Szászország s a német birodalom minden részéből a bányászat s ipar meghonosítása céljából még az árpádházbeli királyok telepítették be. Legtöbbet II. Géza és IV. Béla azért, hogy a tatárok által lakatlanná tett felvidéket benépesítsék. A bányaművelés és kohászatra a németek alkalmasak lévén, a bevándorlás, ha nem oly tömegesen is, de folyton tartott, ez kizárólag általok üzetett, ezt nemcsak a bányavárosok neve, története bizonyítja, de a bányavidékek hely és község nevei s a bányáknak, valamint a műveléshez szükséges eszközök és tárnák elnevezése is.

A betelepültek s azok városai, királyaink által különös szabadalmakkal láttattak el. Itt éltek ők osztozva jó és balsorsban a haza többi polgáraival, nem törődve a politikával, élvezve szorgalmuk gyümölcsét.

Legtöbb városaik voltak Szepes-, Sáros-, Abauj-, Gömör-, Bars-, Zólyom megyékben, az erdélyi szászokról nem szólva, kik Erdély speciális viszonyainál fogva nagy politikai jogokat élveztek, annak, mint külön nemzet egyik alkatrészét képezvén. A magyarországi, legkivált a felvidéki németek nemcsak ragaszkodtak a nemzethez, de annak szokásait is lassan elsajátították és magyarosodtak s nincs példa rá hazai történetünkben, hogy valaha, akár a szepeségi, akár a dunántúli németek vagy bácskai svábok ellenünk állást foglaltak volna, mint ezt mások tették.

Hogy mily érzelemmel vannak, legjobban bebizonyították a hetvenes években, a német Schulverein idejében, midőn egyhangúlag kimondták, hogy: mi a felhívásnak azért sem tehetünk eleget, mert itt már nincs német, itt

csak magyarok vannak stb. Ez volt értelme e nyilatkozatnak s visszautasítottak minden közösséget a németekkel.

A német faj — bár a leghatalmasabb államot alkotja s kitűnő szellemi, erkölcsi és társadalmi tulajdonokkal van fölrüházva — nem bír ellenálló s asszimiláló képességgel. Ez leginkább a kivándorlottaknál tapasztalható. Nemcsak Európa, de az egész világ el van árasztva német telepekkel. De mit tapasztalunk? azt, hogy bár anyagilag gyarapodnak, — idők multával nemcsak nyelvöket, de még faji tulajdonaikat is elveszítik s elsajátítják azon állam és nép nyelvét, erkölceit és szokásait, melynek kebelében, vagy szomszédságában élnek.

Az európai németek annyira asszimilálódtak s beolvadtak az illető nemzetbe, hogy új hazájoknak nemcsak hasznos polgárai lettek, de soraik közül a legjobb hazafiak és jeles államférfiak kerülnek ki. Mi magyarok csak büszkeséggel tekinthetünk egy Wekerle, Pauler és Grünwald Bélára.

Sőt meglepő, hogy a legtöbb helyen még a szélső nemzeti aspirációk, a sovinizmus zászlóját is ily — nem is valami régen odaszakadt — németek lobogtatják, így találunk Oroszországban, a cseh horvát túlzók, sőt a mi pánszlávjaink, dakorománjaink közt feles számban német neveket, még pedig a legkitartóbb és legdühösebb nemzeti-ségi agitátorok sorában, milyenek Rieger, Strossmayer, Dachsner; az oroszoknál mint katonák szerepeltek s szerepelnek ma is, hol a nevesebbeknek majd fele német. Sőt még az olasz iredenta vértanuja Óberdank is német ember volt.

Így volt és van ez nálunk, ez úgy az ál-, mint a felvidéki németekről áll. A felvidéki különösen a Szepesség németjei úgy a régibb időben, mint ujabban a szabadságharc idejében is megmutatták, hogy jó hazafiak s mindenben velünk éreznek.

De ettől eltekintve a városi elem műveltebb része, szóval az intelligencia annyira megmagyarosodott és magyarosodik, hogy ez csaknem példátlan a maga nemében.

A forgalomba eső városokban mint Igló, Lőcse, Késmárk, Besztercebánya, Dobsina intelligens számot tevő része már ma is nagyrészt magyar. Rozsnyó bányaváros Mikulik szerint még e század elején német volt, papja, iskolája, társadalma, szóval mindene: ma nincs a kaszinóban német lap s alig akad ember, ki jól beszél németül.

Csodálatos és csakis a fentebbi okokból megérthető jelenség, hogy a felvidéki, különösen a szepesi német városok kitűnő iskoláik, kulturájok, művelt társadalmuk s anyagi jólétükkel mint oázis emelkednek ki a szegény, elhagyott, alacsony fokú álló többség sivatagában, melynek minden tekintetben fölötte állanak, — még sem tudtak hódítani a szomszéd falvakban sem, nyelvök még a város falát sem lépte át. Ellenkezőleg a többség hódított falaikon belül s ma már nemcsak a külvárosok lakói, de az alsóbb osztály a belvárosokban is tót.

Számuk a statisztikai kimutatások szerint így fogy.

A névmagyarosítások is mutatják ezt, melynek legnagyobb kontingensét, legalább kilencven százalékát teszik.

Ebből egyúttal zsidó polgártársaink, kik eddig kizárólag a német nyelvet kultiválták nagy magyarosodására lehet következtetni, a mi nemcsak a fővárosban, de a vidéken is tapasztalható s a mi a felvidéken kettős fontosságú. Nagyon helyesen említi dr. Vargha különösen a zsidók gyors aszimilációját, a kik hatalmas anyagi és értelmi erejükkel nemcsak erős oszlopát képezik a magyarságnak és a magyar állameszmének, hanem igen gyakran előőrseit is a nemzetiségi vidékeken. Egyáltalán a magyarországi németek hasznos polgárai a hazának s tőlük nincs mit tartani: Ausztria pedig — bár egykor a nagy Németország állott a háta mögött — nem volt képes a lenyűgözött, kipszított parányi magyar nemzetet hosszú századok alatt germanizálni. Mind ebből látható, hogy a germanizáció réme csak mese, a mitől nincs mit tartani.

Ajánlom ezt azok figyelmébe, kik lépten-nyomon elnémetesedésről beszélnek.

V. A következmények.

Pánszlávizmus, dakorománizmus.

Tény, hogy — az Árpádok idejéről nem is szólva — a egyes házbeli királyok különösen a Hunyadiak korához képest, a magyarság mai száma a nemzetiségekkel szemben hanyatlást mutat.

Természetes következménye ez amaz elvnek, mely engedte, sőt elősegítette a tót és oláh terjeszkedését, de *megkívánta* tőle, hogy jó hazafi, vagyis magyar legyen, szóval lehetetlent akart.

Már magában az, hogy kétmillió tót és közel három millió román, — nem számítva a horvátok, szerbek, oroszok és más kisebb nemzetiségeket — gyér népességű hazánkban egy tömegben lakik államéletünk kórtünete. S ha valahol elzárva a világtól a csöndes óceán egy szigetén lenne Magyarország, ez még akkor is veszedelem volna annyival nagyobb baj és veszedelem ez hazánk fekvése és földrajzi helyzetében.

A közlekedés és szabad sajtó mai stádiumában hazánkat Európától s más államoktól elzárni nem lehet. Az ural-

adó eszmék, szellemi áramlatok utat törnek és behatolnak a fölvidéki tót viskójába is, a Kárpát, Trencsén és Liptó fenyveseibe ép úgy, mint Erdély havasai közé az utolsó mőc kunyhójáig. Különösen a nemzetiségi eszme az állítólagos faji és nemzeti dicsőség, mely Oroszország, a Balkán félsziget szlávjai s a csak most — elsősorban a mi diplomáciánk által — elismert, nagyratörő román királyság felől árad felénk. Ma már akadnak — rendszeren a nép fiaiból támadt — apostolok elég számosan, kik Prágában, Oroszországban tanulva és időnként oda zarándokolva tele szívják magokat fajrokonai nemzeti ábrándjaival is, megittasodva a nemzeti egység vágyától, térnek vissza öveik közé ; csoda-e, ha ezek között hívőkre találunk. Ma már nemcsak az agitátorok, de jó szomszédaink, a csehek, morvák s a külföld szlávjai gondoskodnak róla, hogy tót népünk ne maradjon *szellemi táplálék* nélkül és lapok, naptárak képében küldik azt mindenfelé. Mivel ezt megakadályozni teljes lehetetlenség, az abban hirdett magyar-és hazaellenes eszmék folyton terjednek s megmételtyezik a népet. Ily *ártatlan* nyomtatványok érkeznek a papok, tanítók, községek, sőt a nép részére is. A fölvidéki falvakban tót az iskola, tót a pap, tótul beszél még urával, kenyéradójával is, tótul beszél vele mindenki ha bemegeg a városba, a hivatalba, még a vasútállomáson is, csoda-e, ha ő aztán tótnak érzi és tartja magát.

A nép azon része, mely ma már az érintkezés által az intelligencia bizonyos fokán áll, mely tót lapot olvas, tót prédikációt hallgat — megmételtyezi a többit is — és kész talaj a lelketlen izgatóknak s mivel a kulturális haladás s a szellemi műveltség fő és első föltétele a nyelv, elmondhatjuk: hogy az, a mi ennek a természetes következménye: a tót és oláh nép nagy részénél — föl is ébredt a nemzeti önérték és különállás öntudata.

Nagy tévedés, ma már valódi önámítás azt hinni, hogy a nép jó és hazafi s csak néhány lelketlen izgató csinálja a bajt. Igen a szót ezek viszik, a jogokat és

követeléseket a *nemzet* nevében ők formulázzák, de hiába igyekszünk szépíteni a dolgot, hátuk mögött áll a nép nagy része. Ha ez nem mindenütt áll is, az csak idő kérdése. Láthatta Hieronimy Erdélyben, hogy nem az izgatók, de az összes románság tüntetett ellene s a magyar állameszme ellenében. Ezt nem lehet ignorálni.

Tökéletesen így leszünk a tótokkal is s pedig hamarabb mint gondoljuk, még az orosz rubelekre sincs szükség.; mert a talaj már kész minden fölforgató és magyar ellenes eszme befogadására.

De még a távol Fiúmében, szt. István koronájának e gyöngyében is, valamint az egész tengerparton — mint a lapokban olvassuk — hódít és lépésről-lépésre tért foglal a pán-horvát eszme, a velünk barátságos olasz elem rovására. S e tekintetben ne ringassuk magunkat illúziókban, mert egy *horvát Fiume* — még ha a térképre nem tekintünk is — elveszett Magyarországra nézve.

Elősegíti ezt, hogy a mai modern állam — s ebben mi sem vagyunk kivétel — polgáraitól ma már nagy áldozatot követel, nagy adó és százféle teher és zaklatás nehezedik az adózók vállaira. Míg a magyar — ezt hazája, faja érdekében levőnek tartva — viseli valahogy a terhet, másoknál ez is egyik fegyver a magyarság ellenében és nagyban növeli az elszakadási vágyakat.

Ezen nemzetiségi vágyak, melyek egyesek által ugyan, de a nép nevében és támogatása mellett szíttatnak, — pánszlávizmus és dakoromanizmus név alatt ismeretesek s bár a két név egészen mást jelent, egy közös célban megegyeznek. Mindkettő kifelé való gravitálás mellett saját faji individualitásának, mint legfőbb eszmének érvényesítésével - a magyarság és magyar állameszme elleni küzdelmet jelenti s végcélban annak megdöntését.

Sokan e két fogalmat elvontan a nép nyelvétől, mint attól független önálló eszmét definiálják, ez azonban nem áll, mert tót és román nyelv nélkül nincs sem egyik, sem a másik. A pánszlávizmus és dakoromanizmus nem valami

különálló, elvont fogalom, *de az eltótosodás és eloláhosodás káros tünetének szükséges folyamánya*, jobban mondva szimptomája, vagyis az adott viszonyok közt a tótságból önként, a természet törvényénél fogva keletkezik a pánszlávizmus, az oláhságból a pánromanizmus.

Ez hosszas tapasztalásból szerzett meggyőződés. Az: hogy hagyjuk a tótot és románt magára és ne törődjünk velők, csak a pánszlávizmus és románizmustól védjük magunkat, helytelen nézet, nagy tévedés és ama felületesség jele, mely államférfiaink nagy részét és sajtónkat e téren jellemzi; ez a század elején, midőn a nemzetiségi eszme még szunnyadt talán lehetséges volt, de ma nem, mert az elsőből az utóbbi okvetlen bekövetkezik s minden esetben megterem, mint álló vízben a miasma.

Mivel pedig minden nemzetiségi nyelv irodalom fejlődése, kulturtörekvése, de a nyelv terjesztése már magában is — a mi pedig jogos és megakadályozni alig lehet — csak a magyarság, a magyar állam rovására történhet, ha a kérdést nem elvontan, de a szenvedett kár nagysága szerint mérlegeljük — magát a pánszlávizmus és dakoromanizmust precíze definiálni, vagyis annak határait, hogy *hol kezdődik s mi által követtetik el* pontosan meghatározni nem lehet.

A pánszlávizmus és dakoromanizmus talaja maga a tót és románság lévén, természetes, hogy mennél többen vannak, annál nagyobb a két fogalom veszélye s mennél kevesebben, annál kisebb az. Ez úgy hiszem érthető és világos.

A pánszlávizmus és dakoromanizmus s az elszakadási vágyak nem mese, de tényleg meglevő s működő hatalom. Vélt jogaikat minden téren érvényesíteni akarják, azt ma már nem titkolják többé, de minden alkalommal szóval és sajtójukban nyíltan hirdetik is, különösen az erdélyi román agitátorok s a kulturliga s a velük érintkező bukaresti matadorok minden tényéből látható és kibúvik mint szög a zsákból.

Az egyházi téren még ugyancsak az autonómia leple alá burkoltan, de a politikában s a társadalmi téren nyíltan állást foglalnak a magyarság s az állameszme ellen s nem titkolják elszakadási vágyaikat.

Ebben is mint mindenben a sajtó a közvéleménynek nyílt, egyenes kifolyása lévén, megbotránkoztató, a mit különösen a híres memorandum idejében a román lapok elkövettek. Nincs a gyűlöletnek oly kifejezése, mit föl nem használnának.

Még elég szelídek ezek: Ezer éves átokként nehezedik ránk a magyar invázió, vagy pedig: Mikor szűnik meg ezen vad ázsiai csorda uralma? s ehhez hasonlók.

Hogy a memorandumban mik foglaltatnak s mivel vádolnak minket, mindenki előtt ismeretes.

Európa, mely a valót nem tudja s nem ismeri a viszonyokat, végtelen türelmünket, néhány meghozott — de csak a papiroson lévő — törvény s egy-két túlzottan kiszínezett, fölfújtt eset miatt eddig nekik adott igazat. Mert a világ csak arról vesz tudomást a mi a lapokban megjelent.

Igaz, hogy a mit különösen a franciák — lásd Henry Gaidoz — állítanak valóságos abszurdum, de ha nem is egészen, jó részét Európa mégis elhiszi.

Még nem tudjuk mi sikere lesz e tekintetben a jelen évben Budapesten megtartott interparlamentáris konferencia, s a külföld ez alkalommal irántunk tanúsított jóakarátának.

Hogy Románia közvéleménye s lapjai különben hogy beszélnek és írnak; s rólunk jó szomszédaink csak mint vad emberekről s a művelt Európa rákfenéjéről beszélnek, kiket Ázsiába kell üzni, mint a törököt — ez köztudomású. Hogy mit akarnának, a következő közleményből látszik, mely egy román újságban megjelent s szóról-szóra így hangzik:

„A román nép elvárja bölcs királyától azt, hogy használja föl családi összeköttetését a berlini császári házzal, használja föl saját országának erejét és követelje parancsolólag az osztrák-magyar románok nemzeti ekszisz-

tenciájának biztosítását és a magyaroknak megzabolását. Azon esetben, ha kérelme teljesítve nem lesz, fordítson hátat a hármas szövetségnek, mert a románok saját hóhéraiknak szövetségesei nem lehetnek. Hogy ha ő Felsége közönyös lesz, a Kárpáton túli atrocitásokkal szemben, akkor a román nép kénytelen lenne saját sorsának védelmét a maga kezébe venni”. S ez így megy tovább.

Az újabb beállott események folytán e hang kissé enyhült, sőt meg is szűnt egy kis időre, az érzelem azonban a régi.

Ennek dacára vannak, — még pedig intelligens, a politika és sajtó terén is számot tevő emberek, — kik azt állítják, hogy dakorománizmus és pánszlávizmus nincs s ha volna is, az el fog magától enyészni. Ehhez igazán nagy optimizmus és rövidlátás kívántatik.

Legcsodálatosabb azonban az: hogy a dákoromán eszme még a magyarok körében is hódított. — Mélyen elszomorító és megdöbbentő jelenség; mintha csakugyan veszni indult nemzet volnánk már, — hogy a pánszlávizmus zászlóját magyar emberek is lobogtatják. — Csak azok neveit említjük meg a többi közt, kik magokat a román ügyben egy, vagy más alkalomból exponálták ezek: Enyedi, Gombos, Aranyosy, Bercsényi, Mikes, László, Csató, Nemes, Lázár, egy nagyon gyűlöletes ügyben szerepeltek: Ádám, Trombitás, Tatár, különösen Mihályi, ki a memorandum porben játszott nagy szerepet és Deák nevű tanár, ki egy híres magyarellenes üdvözlő beszédet mondott. — Legdühösebb ellenénk s a híres memorandum por alkalmából szerepelt legféktelenebb izgatóknak legalább egynegyed része magyar vagy magyarból megoláhsított nevű, legtöbb kétségtelen magyar származású őse, nagyatyja még magyar volt s az unoka már a románokkal szövetkezik saját faja ellen, talán annak kiirtására . . .

Szégyen a magyar fajnak - mondja egy történészünk — hogy a dákoromán eszme föltalálója s az

oláh nemzeti eszme megalapítója egy magyar vérből való, Sinkay György nevű sámsondi ember volt. 1773-ban balászfalvi tanár lett. — Ő írta az első román memorandumot. Ő volt úttörője. Az ő eszméje volt a román akadémia s a nagy Románia megalapítása. S ezt magyar ember tette!!

Hogy ezek, — valamint az eloláhosodott magyar pórnép mire képes saját faja irányában, tudjuk a szegény Vasváry Pál halála esetéből, kit egész seregével együtt Marisellnél egy ily nemzetiségéből s minden érzelemből kivetkőzött falu lakói öltek meg. — Hogy a fölvidéki pánszlávok között csak elvétele találunk még magyar nevet, — ennek oka az, hogy míg az oláhnak igen, a tótnak — papjait és tanítóit kivéve, a kik a népből származnak — még alig van valódi intelligenciája s hogy a tót és pánszláv eszme hívei még nálunk nagyon lenézve s a művelt társaságból mintegy kirekesztve lévén, annak nyílt hirdetésére nem mindenki vállalkozik.

Hasonló okok, hasonló következményeket szülvén, azonban idővel az is be fog következni.

Nagyon szép és helyes dolog ezek ellenében ezer éves múltunk s a *történeti jogra* hivatkozni, a mi kétségtelenül és napnál világosabban beszél s hirdeti igazainkat, de ez csak theoretikus okoskodás s gyakorlati értéke a mai viszonyok közt alig van, mert tekintsük Európa legújabb alakulását ma már az államok a nemzetiségi eszme szerint alakulván, az országot az azt alkotó nemzet, vagyis a polgárok együttes akarata tartja föl, ez a valódi alap s nem egy elvont eszme, vagy fogalom bármi helyes bár mennyire jogos és szép legyen az, mert mit ér a történelmi jog, ha a tényleges alap vagyis az államot alkotó faj elveszett, vagy megfogyott. Hiába hivatkozik Törökország szerzett jogai és a szerződésekre; nem lévén és nagyrészt kipusztulván Európából a török, de fakto megszűnik a török birodalom.

A történeti jogra és törvényekre apellálni, bizonyos

állítások és rágalmak ellenében hivatkozni, a sajtóban ellenünk fölhozott állításokat ott megcáfolni kell, sőt kötelesség, de ez csak akadémikus jelleggel bír és papiroson marad. Hasztalan bizonyítjuk be, hogy Erdély a mienk s hogy a románok nagy része jövevény és a mai nagylelkűségünk folytán telepedett ott meg — ez előttük nem érv, de az: hogy ma ők vannak túlnyomó többségben s ha módjukban lesz ezen érvet e tényt föl is használják ellenünk s alkalom adtával érvényesítik is. Ezt hirdetik ők szóval és írásban, lapjaik iránya az összes románság egyesítése, mivel ők Dakoromániáról le nem mondanak; az e szerint készített térképeket — melyen Magyarország a Tiszáig az övék — használják az iskolában, hogy ez már a gyermek elméjébe is bevésve legyen.

E tekintetben Papiu Illáriánu — valószínűleg magyar vér — memorandumuma a dakoromanizmus valódi evangéliuma.

Mindez nagy baj és veszedelem nem önmagáért, de veszedelem azért, mert az oláhok szaporodnak, *a* mi rovásunkra, mert ha nem így lenne, hiába beszélnének ők és kürtölnék tele a lapokat, nem tartanánk tőlük, e nélkül *a*. memorandum is csak írott malaszt lenne.

Ebből látható, hogy mi az a pánszlávizmus és dakoromanizmus. S itt ismétljük azon állítást: hogy az nem egyéb, mint az eltótosodás és eloláhosodás természetes következménye.

V. Az intelligencia s a nép.

Intelligencia alatt az ország társadalmának összes irányadó, számottevő elemeit, tehát a műveltség, tudomány, a vagyon és születés előkelőségét értjük.

Az ó- és újvilág összes nemzetei, még a műveletlen népeknél is úgy találjuk: hogy a nemzet és intelligenciája vagyis a nép és irányadó elemei főbb vonásokban egygyek; s ha egyes társadalmi osztályok erkölcs, szokások és műveltség tekintetében eltérnek is egymástól — s habár az intelligencia azt irodalmi és szebb alak és kiejtéssel beszéli is — a nyelv a nemzet ezen összetartó ereje egy és ugyanaz.

Így van ez a művelt világ s Európa minden ismert s számottevő nemzeténél, így van ez a Német, Francia, Angol, Olasz, Spanyol, sőt még kisebb államokban Szerbia, Bulgária, Románia és Görögországban is.

Ez az észszerű természetes s egészséges állapot.

Az midőn a nép s intelligenciája mint összes erkölcsi, szellemi életének képviselője nem egy ajkú s fajilag külön-

bözik egymástól az állami élet kóros tünete s azt mutatja, hogy ez utóbbi nem bírván a más osztályokat aszimilálni, mint államalkotó elem a legfontosabb föladat teljesítésében gyengének bizonyult. Ez minden: inkább, de konszolidált viszonyokat épen nem jelent.

A legtöbb európai állam keletkezése a népvándorlás idejébe esvén, életét a foglalás és hódításnak köszöni. A hódítók és hódítottak vagy egygyé olvadtak s nyelvileg is teljesen összekeveredvén, egy új közös nyelvvel külön nemzet és államot alkottak, mint a francia, olasz, angol s mások ; vagy a hódítók ráerőszakolták nyelvüket a legyőzöttekre. Azon eset is állhatott be, hogy nem bírván magokba olvasztania meghódított népeket, idők múltával ők olvadtak bele az utóbbiakba

Mіндеzen az államban hosszú századok alatt létrejött nyelvi alakulások bevégzett tényt teremtettek s — egyes ritka esetek elvételével — megalkották az egységes nemzeti vagyis az állami nyelvet. Hol ilyen nem létezik, vagyis áron állapot, midőn a nemzet zöme s intelligenciája közt nyelv és fajbéli különbség van, kedvező, sőt tartósnak épen nem nevezhető, a mennyiben az egyes társadalmi osztályok közt nincs meg a kellő kapocs s a föntebbi ellentét a jelen, még inkább a jövőben a kikerülhetlen küzdelem és harc csiráját hordja méhében.

Ausztria, mely a legkülönbözőbb, egymással semmi rokonságban nem lévő népek vegyüléke s hol a tulajdonképeni államalkotó s annak jellegét viselő elem kisebbségben van, létét és fenállását nem egy politikai nemzet, vagy nyelvi egység, sőt nem is történeti múlt — de szerencsés házasságok, családi szerződéses s e címek alatti örökösödéseknek köszönheti. Ennek kifolyása, hogy az uralkodó ház, a régi nemesség s az intelligencia — csekély kivétellel — német, míg a lakosság, a tartományok szerint különböző.

A föntebbi elmélet azonban minden következményeiben teljesen ráillik hazánk s annak speciális viszonyaira, a mennyiben a nemzetiségek által lakott vidékeken,

Felsőmagyarország, Erdély és a délvídeken az intelligencia s a nép nyelvben és fajilag, merőben különbözik egymástól s a nép még külső viseletben is teljesen eltér a magyartól.

A magyar állam alapja az ezer év előtti foglalás, épen úgy mint Európa legtöbb népe a germán, a frank, angol s más államoké. A hódítók mindenütt urai lesznek az elfoglalt területnek s azt egymás közt fölosztván, ezzel a birtokjog és nemességet megállapították azon különbséggel: hogy míg a német, vagy francia számbeli túlsúly, nyers erőszak, vagy más okok folytán kipusztította, vagy magába olvasztotta a meghódított népeket addig a magyar túl nagylelkűsége, másrészt ázsiai kényelemszeretete s mindenek fölött a meghódított népek, különösen a román és szláv roppant ellentálló képessége folytán nem aszimilálhatta azokat. Ez tulajdonképeni alapja ama ferde helyzetnek, hogy míg a régi nemesség s az intelligencia nagyobb része mindenütt magyar, addig az ország nagyobb felében, a fölvidék, a délkeleti megyék s Erdélyben — a nép nem az: s a birtokos osztály és intelligenciától fajilag, nyelvben, szokás és erkölcsben különbözik.

Bármi legyen ennek oka, ez nem természetes állapot, legalább a mai fogalmak szerint nem az, mert nincs meg azon összhang, a mely az egészséges államélet alapját képezi s mely csakis az összes társadalmi osztályok együttes és összhangzó működése mellett lehetséges.

Ez állapot a múltban, ha nem is volt valami kívánatos és rózsás, de hazánk akkori viszonyait tekintve, tűrhető volt. Tudjuk, hogy azelőtt hazánkban a nemzet, az alkotmányos jogokat élvező kiváltságos osztály egyedül a nemesség magyar volt, a diplomáciai, a parlamentáris nyelv, a megyék, a közigazgatás nyelve pedig egészen a jelen század elejéig a latin.

Ha valaki a nép fiaiból, — mert a polgárság kizárólag német volt — tudománya vagy hadi érdeme folytán kiemelkedett s nemes emberré lett, megszűnt tót, vagy oláh lenni s nyelv és érzelemben magyarnak vallotta magát.

Ily elem - még ha teljesen be sem olvadt a régi nemességbe — s így maga a nép is, mely az eke szarvánál más foglalkozást nem ismert nagyon jól megfértek egymással. Ment ez még a múlt század végén, sőt a jelen század elején is, midőn a közlekedés hiányos volta s más akadályok miatt alig volt módja a nép fiainak, még a vagyonosabbaknak is — járnai a külföldi iskolákat s érintkezni más nemzetekkel, így volt ez még a negyvenes években is.

Ma — a vasutak s a szabadsajtó idejében — ez másként van s a külföld szellemi mozgalmi elől egy állam sem zárkozhat el. Ma az oláh pórnép fiaiból tanárok, ügyvédek, orvosok és birtokosok lettek s így a nép lassanként a saját véréből a saját képére teremt sőt más teremtett is magának intelligenciát — s ezen az úton van már a tótság is — mely a népből származván, osztozik annak jó és balsorsában és saját nemzeti létének tudatában s más indokokból is a saját fájában a nemzetiségi eszmét s a különállás öntudatát ébren tartani iparkodik.

S így a magyar intelligencia és birtokos osztály s a nép közé egy új társadalmi osztály furakodott, melynek célja s minden vágya — saját befolyása érdekében — a jelen állapotok fölforgatása lévén — a réginek ellensége lesz. S a harc kikerülhetlen, még pedig egyenlőtlen fegyverekkel és kilátással, mert míg a régi intelligencia alapja egyedül a saját ereje és a történeti múlt, addig annak a háta mögött a — vele faj és nyelvben egy — nép áll. Ennek első, szükségképeni hatása az lesz, hogy a régi magyar intelligencia befolyását a népre lassankint elveszíti.

Hogy az utolsó 20—25 év alatt — külbefolyás által is segítve — mennyire emelkedett az úgynevezett *román vezérférfiak* befolyása s mennyire hatalmukba kerítették Erdély román lakosságát, azt a memorandum por alkalmából fölmerült tüntetések napnál fényesebben illusztrálják.

Hogy a nép minden körülmények közt, s minden

ellenkező törekvés, sőt az erőszak ellenében is előbb-utóbb megteremti magának az intelligenciát, mutatja Erdély-, Horvát- és Csehország példája. Horvátországban Zsigmond király a Hunyadiak idejében, de még a mohácsi vesz után sőt később is a nemesség, tehát a politikai nemzet magyar volt. Hazánk történetének fényes lapjait töltik be Zrínyi, Frangepán, Tahy, Erdődy, Horváthy, Garázda, Héderváry, Konth és a többi nevek. E nemesség magát a magyar állammal azonosította, osztozván azzal jó és balsorsban egyaránt, s így maga a nép is egynek tartotta magát velünk s esze ágában sem volt soha szeparatistikus törekvéseknek hódolni, s külön horvát közjogról beszélni.

Csakis azóta, mióta horvát lett az intelligencia s kivesztek és kiszorítottak a Zrínyiek, Héderváry Konthok, Batthyányi és Frangepánok.

Ebben — s ne másban — tessék keresni a *horvát kérdést*.

Így van az Csehországban, hol ma a legrajongóbb sovinizmus uralkodik, hol a legnagyobb, mondhatni százados elnyomatás és üldözés dacára ma diadalmaskodik a cseh túlzók pártja, s kisebbségben van, sőt rohamosan hanyatlak a hajdan uralkodó német elem befolyása annyira, hogy már a nagybirtokosok és történelmi nevek viselői, mint a Lichtenstein, Schwarzenberg, Fürstenberg is háttérbe szorulnak, sőt részben már ezeket is megmétélyezte a mindent elnyeléssel fenyegető szlávizmus.

De ez sehol annyira s oly kézzelfoghatólag be nem bizonyult, mint az európai török birodalom velünk szomszédos részében s azért minket elég közelről érdeklő Balkán államokban. Nem Románia vagy Montenegróról szólunk, melyek csak hűbéresei voltak Törökországnak, de a tulajdonképeni közvetlen alávetett területről, hová Bulgária, Albánia, Macedónia sőt Szerbia is tartozott; ezekben a török volt egyedül a birtokos, ő töltötte be az összes polgári és katonai méltóságokat, s mint ilyen valóságos kasztot képezett az államban — ma már ezen osztály, kivéve Konstantinápolyi

s a közel vidéket — eltűnt. Teljesen elvesztvén nyelvét és faji jellegét, megszűnt török lenni, beleolvadt a népbe, elsajátítván annak nyelvét, szokásait, csakis vallását tartván meg Boszniában is. Csak csekély része — látván közeliedni pusztulását — vándorolt ki Ázsiába.

Ezekből minden ellenkező teória dacára látható, hogy azon — szerencsére csak igen ritka s kivételes - eset: midőn az intelligencia s a lakosság zöme más nyelvet beszél, s így külön faj és nemzetiségűnek vallja magát minden esetben — természetellenes, beteges állapot, mert előbb-utóbb ellenségeskedés, osztályharcra vezet, s így az örökös meghasonlás csiráit rejtven magában — e mellett a mai fogalmak szerinti öntudatos, egészséges államélet nem képzelhető.

VII. Ki adja meg az állam jellegét?

Korunk csaknem minden állama azon nép, nemzet jellegét nevével viseli, a melyből alakult s melynek fönnállását köszöni vagyis minden nemzetnek, a német, francia, angol, olasz, spanyol, oroszoknak meg van a maga országa. Ezen úgynevezett *nemzeti állam* saját jellegét, a nemzeti nyelv, szokás, erkölcs és faji sajátosságait már a külsőségekben is annyira magán viseli, hogy az kérdés tárgyát nem képezheti.

Az általános szabály alól az sem tesz kivételt, ha az államalkotó és föntartó elemek kívül, habár kisebb számban más fajú és nyelvet beszélő lakosok is vannak, a mint ez a fönt nevezetteknel is előfordul, földolog csak az, hogy ezek elenyésző csekély számban legyenek, s az állam jellegét és egységét ne veszélyeztessék.

Elmondhatjuk tehát, hogy az államot a nép, a nemzet, szóval a többség akarata tartja föl.

Egészen más a helyzet, s más szabályok szerint ítélendő meg, ha az államban ily egységes túlsúlyban levő elem nem létezik, sőt éppen az a nemzet és faj van

kisebbségben, a melynek nevét az állam viseli. Ily államnak ilyen is van — nemzeti jellege nem lehet s a legerősebb kapocs a nemzeti egység hiányában főnállását más tényezőknek, milyenek a történeti múlt, közös védelem vagy a korona egységének köszönheti.

Ez azonban újabb időben gyöngé kapocsnak bizonyult.

Hasonló a helyzet ott, hol az országban vagy annak jelentékeny, esetleg nagyobb részében az intelligencia s a nép különböző fajhoz tartozván, nem egy nyelvet beszél.

A középkor s a múlt századok államjogába azonban ez be volt illeszthető, mert a rendi alkotmány — mely szerint a politikai jogokat csak a kiváltságos osztályok gyakorolták — ezt lehetővé tette. Azelőtt a nép nyers tömeg volt, mint ilyen számításba nem jött. Ma azonban másként áll a dolog.

Ma a nép nemcsak bír politikai jogokkal, de gyakorolja is és a választás és szabadsajtó által megadatott *hosszá a* mód, hogy jogait érvényesítse, s ez által bizonyos műveltségre tévén szert — miként láttuk idők folytán — a saját maga által megalkotott intelligenciája révén az alkotmányosság s így a nemzet jelentékeny tényezője lett.

A fönt ecsetelt helyzetet tehát kivételesnek kell tekinteni, s végeredménye az, hogy vagy az intelligencia olvasztja magába a népet, vagy megfordítva.

Róma hatalma és klasszikus nyelvével meghódította a barbár népeket s rányomta azokra a latin bélyeget. Ezt tette a hatalmas Róma a barbár népekkel. Franciaország mint egységes állam nyelve az ország határait messze túllépte. Századunkban is van eset, hogy egy kolossz elnyom és magába olvaszt egy kisebb népfajt, ezt különösen Oroszország példája bizonyítja.

Néha ennek ellenkezője áll, a nép olvasztja magába az intelligenciát, mint éppen tőszomszédságunkban. Horvátország a Balkán félszigeten uralgó állapotokról már eléggé megemlékeztünk.

Nemcsak a közel szomszédban, de sok körülmény-

nél fogva hasonló az eset nálunk különösen Erdélyben, s hazánk fölvidékén. Ott a rengeteg oláhság, itt a tótság között csak néhány család képviseli a magyarságot. Szinte meg lehet számlálni őket: Túróéban 40, Árvában 20. Ezek képviselik itt egyedül a magyar államot.

Ily csekély szám áll a roppant számbeli túlsúlyljal bíró szláv és oláhsággal szemben.

Mily nagy föladat vár ezekre, ha szívükön hordva a nemzet és hazájok iránti legelső kötelességüket, híven be akarják tölteni hivatásukat! Minek soroljuk föl ama történeti nevek viselőit, kiknek a múlt úgyszólván családi hagyományaiknál fogva a haza, a magyar állameszme tekintetében valódi missziót kellene teljesíteni. Hogy mint teljesíti e missziót Felsőmagyarország különben szép számú előkelő családja s intelligenciája — más helyen érintettük. Miként az erdélyiek, még azok is, kiknek ereiben a régi nemzeti fejedelmek vére foly, s kiknek nevéhez annyi dicső emlék tapad, lássuk csak :

Az *Egyetértés* 892-iki számában egy erdélyi magyar hazafi elkeseredve hazája sorsa fölött, következőleg festi a helyzetet:

Oláhországban megtanul a székely leány olá hul: megélhetés kedvéért, olá hul beszél vele a gazdája, mert ő a szolgálja az oláh bojárnak. Csak nem várhatja, hogy ura, a ki neki parancsol, a ki neki kenyeret ad, magyarul tanuljon meg az ő kedvéért. Nincs példa a történelemben, hogy az ú r az ő szolgálja nyelvén beszéljen.

Mégis van. Én emlétek egyet. Kezem reszket, arcomba szökik a vér, hogy egy társadalmi osztályt meg kell rónom, hogy magyar létére oláh cselédjével olá hul beszél. Pedig szeretem ezt az osztályt fényes múltjáért, becsülöm szorgalmáért, mivel asztagokkal megrakott szérűje, van gulyája, négylovas hintaja és kastélyában igazi vendégszeretet. Ez az osztály a mező ségi földbirtokos osztály.

Ha már oláh cselédet tart, beszéljen hozzá magyarul és ne sülyedjen le annyira, hogy cselédje nyelvén beszéljen.

Ha cselédei nem akarnak magyarul beszélni, fogadjon székely cselédet. A székely cseléd szorgalmasabb, munkásabb, megbízhatóbb. Adjunk kenyeret magyar testvéreinknek, ne engedjük, hogy idegen országba menjen elzülleni és eloláhosodni a szorgalmas székely nép.

Az idegen napokig járhat a nép közt, nem hall magyar szót; kivéve néhány nagyobb és székvárost, a föliratok és cégtáblák nyelve is idegen, különösen Erdélyben, hol — nem is szólva a havasi vidékekről — oly régi történeti múlttal bíró város, mint Szeben, Brassónak is román jellege van, nem is említve a legtöbb magyar várost, köztük Gyulafehérvárt, az ősi fejedelmi székhelyt és Nagyenyedet, a magyar nemzet s a Bethlenek büszkeségét, honnét maholnap végképp kiszorul a magyarság.

Így van ez a fölvidék legtöbb megyéjében. Az idegen nem hiszi el, hogy Magyarorszában van. Mi magunk is mindenütt képzeljük magunkat, csak otthon nem. De igen, mégis van valami, ez a trafik és stempli ez magyar; s a posta és hivatalos helyiségeken látható meglehetősen kopott kiadásban az ország címere.

Egyéb semmi sincs, mi a magyarságra vallana, tehát a föld sem, mit a magunkénak mondhatunk, így néz ki az ország, melyben a nép vezetésére hivatott osztály nem törődik a néppel s azt magára hagyja.

A jelleget tehát — legalább külsőleg — nem az intelligencia, de már számbeli túlsúlyánál fogva is a nép adja meg, s bárhogy okoskodunk s igyekszünk az ellenkezőt kimutatni, a föld ha jogilag és törvényesen nem is, de tényleg mégis azé, a ki betölti, a ki lakja.

Nagy tévedés ama többektől hangoztatott teória is, hogy mivel a népet az intelligencia vezeti, egyedül arra kell törekedni, hogy az hazafias legyen.

Azok, kik ezen lovagolnak az ó-kor, a régi Görögország és Róma példáját veszik irányadóul, de sem az újabb kor s jelen századunk uralkodó szellemét, sem hazánk nemzetiségi viszonyait nem ismerik. Ez nem elég.

Éppen azért nekünk nem azon kell lenni, hogy a közép és felsőbb iskolában 10, mond tíz intelligens embert — kiknek pedig még hazafiságához is sok kétség fér, sőt gyakran ezekből lesznek a legdühösebb pánszlávok — megmagyarosítsunk, de minden erőnkkel oda kell hatni, hogy a nép millióit ha nem is mindjárt — mert ez lehetetlen — de lassan, fokenként, lépésről-lépésre a magyar nyelv és kultúrának megnyerni s így az elvesztett talajt visszaszerezni igyekezzünk.

/
\
/

VII. A magyar kulturegyletek,

Ha a nemzeteket történeti fejlődés és társadalmi szempontból összehasonlítjuk, azt találjuk, hogy mindenkinek meg van a saját egyéni jelleme. Más nemzetek, országokról e helyen nem szólunk. Ki vonná azonban kétségbe, hogy a magyarnak ősidők óta főtulajdona volt a hősiesség, bátorság, nemeslelkűség és lovagias jellem, e mellett — sajnos — a pártoskodás és a kitartás hiánya, de mindennek fölött és minden viszonyok közt a vitatkozási szellem s az azzal járó s a gyakorlat által kifejlett szónoki képesség. Hogy szónoki nemzet vagyunk, azt nemcsak a minden lehető alkalommal mondott sok beszéd, de a rákosi- és a régi megyegyűlések s a mai parlamenti tárgyalások fényesen igazolják. De a történelem, a lélektan és a tapasztalás azt is igazolja; hogy valamint az egyes, úgy a nemzeteknél sem jár mindig ezzel együtt és erély és a kitartó munkaság, sőt a társadalomban is nap-nap mellett arról győződünk meg, hogy a sok beszéd- és gyakori szónoklatokat ritkán követi a cselekvés s így annak alig van tényleges sikere. Ez ráillik miránk is.

E bőbeszédűség s az azzal járó bizonyos, már a megszokás folytán vérré vált sok formalitás jellemez nálunk minden magán- és nyilvános ténykedést és társadalmi mozzanatot. Ez jellemzi közéletünket s egyleteink minden működését, melyek létesítésénél egyúttal a divat is kiváló szerepet játszik.

Volt idő, midőn a daláregyletek divatoztak; minden városban, sőt községekben is volt egy-kettő, ha három-négy ember összejött legelső volt a dalárda megalakítása, de mihamar megunta a közönség. Később, a hetvenes években jöttek a tűzoltóegyletek. Mindenki sietett a díszes és szükséges egylet tagja lenni, a köztereken csak úgy hemzsegett a sok, többnyire tiszt- és parancsnoki uniformis. Míg ez újdonság volt, ment is minden a legjobban, a parádé, ünnepélyességek és az ezzel járó dínomdánom tetszett az embereknek; de hamar kiment a divatból ez is. A legtöbb egylet létezésének negyedik—ötödik évében megszűnt, fölsozlott vagy a lehető legszánandóbb állapotban lézeng a részvétlenség miatt, sőt a kevés mely főnnáll, többnyire átalakult, melyben a tűzoltást nem nemes ambícióval eltelt önkéntesek, de fizetett, nagyrészt ács- és más mesterlegények végzik.

Ezen időszakot követte egy más t. i. a nyolcvanas években a fölvidéki tótok, később az oláhok mozgalma és fenyegető állása folytán keletkezett hazafias föllendülés és izgatottság. Ez és ama — mindenkit méltán meglepő — tény, hogy az utolsó évtized alatt számban és erőben gyarapodva mily tért hódítottak — megdöbbenést és aggodalmat keltett. Minden magyar ember belátta: hogy ha csak fajunk világos veszedelmét összetett kezekkel nézni nem akarjuk, kell valamit tenni. Mindenki a régi szokáshoz híven a kormányt okolta, sőt vádolta ugyan a mulasztással s vádolja ma is, de mégis megalakultak valahogy a magyar nyelvmívelő egyletek nemcsak az exponált helyeken, de országszerte még a magyarok által lakott oly helyeken is, a hol arra — mint ilyenre - semmi szükség nem volt,

de az eszme népszerű lévén, tetszett az embereknek. A tagok fölös számban iratkoztak be. Nemcsak a fővárosban, de a megyék székvárosaiban is a központi mellett még fiókegyletek alakultak, vidékek szerint a fölvidék minden jelentősebb városaiban. Az alakulógyűlések nagy részvét és óriási lelkesedéssel tartattak meg. Nagyszabású beszédek mondattak az egylet magasztos céljairól, a magyar nyelv és hazafias szellem terjedéséről. Élére kiváló hazafiak állottak. Megalakult a választmány; régi szokás szerint elnök és annak tagjaivá a legnépszerűbb emberek s jó hangzású nevek viselői választatván meg, zúgó éljen kísérte az aktust és a mindent ígérő szónoklatokat. Az adakozások a nemes célra eddig szokatlan mérvet öltöttek.

A tömeges részvétet s az igazán nagy lelkesedést tekintve, mindenki csak a legjobbat remélte s meg voltunk győződve, hogy most már igazán új hajnal derül hazánkra s a magyarság teljesen elhanyagolt ügyeire.

Bizony szép idők voltak azok . . . keblünk duzzadt a legszebb reménytől. Tíz évnél több múlt el *azóta*. S ma méltán kérjük, teljesedtek-e ezen szép remények? vagyis: . . . haladtunk-e azóta a magyarodás terén s javultak-e a nemzetiségi viszonyok? Fájdalom, mindkét kérdésre határozott nemmel kell felelni, sőt a nemzetiségi fanatizmus s a magyarság elleni gyűlölet sok helyen ma nagyobb, mint azelőtt. Eltekintve az államtól, mely intézetei, vasutai és iskoláiban tagadhatlanul érvényt szerez a magyar nyelvnek — semmi nem történik. Hogy a közönség, a társadalom mint ilyen tenne valamit, ennek nincs nyoma. Az egyletek — s ezt szomorúan kell konstatálnunk — nemcsak hogy semmi pozitív eredményt nem képesek fölmutatni, de nagy része még életjelt sem ad magáról. Eltekintve a FMKE és EMKE évi nagygyűléseitől, azt sem tudjuk léteznek-e? Nem is szólva a vidéki és városi egyletekről, a fölvidéki központi városokból szomorú évi jelentéseket kapunk. A részvétlenség általános, a tagok nem hogy szaporodnának, de ijesztő módon fogynak, még a tagsági

díjakat sem fizetik rendesen stb. Több ily jelentést olvastam, de valódi *carmen miserabile* valamennyi.

Pedig ezeknek fölötté fontos a többi közt az a hivatása lenne, hogy a nemzetiségi vidéken a nép közé — hova az állam hatalma nem terjedhet — vigyék be a magyar kultúra áldásait s hogy az iskolában tanultakat a gyermek el ne felejtse, tehát a lakosság azon rétegeit — melyek az államhatalom körén kívül esnek — különösen a nyelvhatáron megtartsa a magyarságnak. Sajnos, hogy ezen hazafias ténykedésnél — melye más államokban szükség nincs s mely a nemzeti önérzet és hazafias lelkesedés szüleménye kell hogy legyen s így minden intelligens ember szívében kellene élni — egyáltalán szükség van ily egyletekre.

Mert vagy megvannak minden magyar emberben a főntebbi tulajdonok s akkor bárminemű ily egyletre szükség nincs; vagy nincsenek s ez esetben az egylet nem sokat használ. Sajnos, hogy az eddigi tapasztalás ez utóbbira enged következtetni, mert magyar kulturegyleteink tisztelet a nagyon csekély kivételnek, nemcsak azért tespednek és haldokolnak, hogy — nem viselvén már magunkon az újdonság ingerét, a közönség, mondjuk ki az igaz szót, megunt azokat, de azért is, mert miként mindenből kilátszik, nem a valódi hazafias lelkesedés szülvén azokat, hanem inkább a divat, annak tagjai az egylet valódi céljai felől helyes fogalommal nem bírnak s az eszközöket nem ismerik, a mi nemcsak az alapszabályok hiányos volta, de egész működéséből kitűnik.

Úgy látszik, az illetők magával a céllal nincsenek egészen tisztában. A magyar kulturegyleteknek egyedüli célja lenne a magyar nyelv és műveltség terjesztése s tagjai útján a köz- és magánérintkezésnél minden eszközzel odahatni, hogy az a haza minden fia által megszerezhető és hozzáférhető legyen.

Tesznek-e cél elérése tekintetében valamit? Tegyük szívnkre kezünket s azt kell mondanunk, hogy praktice semmit.

A legtöbb vidéki egyesület a tagok részvétlensége miatt üléseit meg sem tarthatja; az évben azonban egyszer mégis összejönnek.

E gyűlések lefolyása a már szokott sablon szerint körülbelül a következő: a szokásos formalitások előre bocsajtása mellett az elnöki megnyitó után az évi jelentés fölolvastatik. Az elnöknek halhatatlan érdemeiért (!!) bizalom szavaztatik s lelkesen megéltetve a maga módja szerint jegyzőkönyvileg megörökítetik, egyúttal a pénztár — rendesen szomorú — állapota konstatáltatik. Több tárgy nem lévén, a gyűlés ezzel befejeztetik. Ezután az elmaradhatatlan bankett s az ősi szokás szerint *magnum áldomás* következik, ez alatt sok ékes toaszt mondatik, melyben X hazafias érdemeiért fölköszönti Y-t; Y visszaköszönti X-et s így tovább. Az egészet jó cigányzene fejezi be s az egyesület tagjai emelkedett hangulat s egy kellemesen töltött idő emlékével keblükben eloszlanak.

És ezzel egy egész évi működésüket teljesen lerovottnak vélik. És ezután többé nemcsak, hogy a magyar nyelv érdekében abszolúte semmit nem tesznek, de a régi megszokott módon a néppel mindnyájan, tisztelet az igen ritka (ezer az egyhez) kivételnek, különösen a kereskedők még a ki tud is magyarul, azzal is tótul beszélnek s a birtokosok és gyárosok csak úgy, mint eddig, tót munkásokat és cselédeket telepítenek a magyar határhelységekbe s így a vidékeket tovább tótosítják. Ugyanígy tesznek az erdélyi birtokosok az oláhokkal. Tehát föladatuk abc-jét sem ismerik. Lehet mondani, hogy a tagok működése az egyesület céljaival — a mi abszurdum, de igaz — merő ellentétben áll.

Ezzel körülbelül kimerítettük a kulturegyesületek egész évi működési körét. De még sem! Egy érdemük van: hogy pénzt gyűjtenek. Ez igaz, mely a tagsági díjából s adakozásokból befolyik s a mai anyagi érdek-világban ez is ér valamit. A pénz rendszerint könyvek vásárolása s egyes tanítók javadalmazására fordítatik. Nagyon helyesen.

Az igaz, hogy a könyveket senki nem olvassa s a néhány tanító a csekély 20 -40 60 forint évi segélyvel marandó eredményt el nem érhet, sőt a már más helyen említett okokból tíz annival sem fog elérni soha, de az a pénz legalább pozitív haszon, a mi meg van.

Ezt nézetem szerint azonban minden egylet és hűhó nélkül is lehetne gyűjteni, sőt más módon — mert ki zárkózna el ily nemes cél előtt — még többet.

Mindezeket tekintetbe véve bátrai elmondhatjuk, hogy a magyar nyelv és kultúrájának terjesztése érdekében nem történik semmi. Azaz, hogy még sert egészen, mert minden akció reakciót szül. A nagy lárma és szónoklatokkal, melyet minden dolognál csapunk, fölköltöttük ellenségeink éberségét s mintegy fölhívtuk figyelmüket, úgy, hogy a tótok és oláhok nemcsak hasonegyleteket alakítanak, de azóta a nemzetiségi izgatás fokozottabb mérvben indult meg, még pedig sikerrel s különösen, mint láttuk Erdélyben, a szomszéd Románia, sőt mások által is támogatva még Európa közvéleményét is ellenünk hangolni igyekszik. Hogy mi módon, a lapokból ismeretes.

Tekintve a mi indolenciánk ellenében ellenségeink tagadhatlan nagy szívósságát, lelkesedését és áldozatkész-ségét, e téren aligha mi nem húzzuk a rövidebbet. Különben a történelem és a tapasztalás bizonyítja, hogy a nagy hang- és lobbal kezdett dolog, mihelyt az első lelkesedés lelohad, annál könnyebben és hamarább elalszik. Szerény nézetem szerint éppen ezen ügynél, mely a nemzetiségek érzékenységét — habár jogtalanul — sérthetné, a legnagyobb óvatosság, ízlés és tapintatra volna szükség, s kerülni kellene az erőszaknak még látszatát is. Én részemről ezek hiányának is tulajdonítom sok részben az ellen-szenvet, melyet ezen egyletek — különben egészen ártatlan s a nemzetiségekre nézve veszélytelen — működése ellenségeinknél keltett.

Az angol — az igaz — századok alatt, de egész csendesen, nesztelenül hódította meg a roppant területet,

s ma az öt világrész s a tengerek ura. Oroszország az utolsó század alatt foglalta el ázsiai birtokainak nagy részét, a Kaukázust, Turkesztán, Bokhara, Samarkandot, Kamcsatkát és Szibéria nagy részét föl a jeges tengerig és Amerikáig; szóval a földtekének majd egy negyedét. Igaz, hogy ezt hol ügyes politika, hol az erőszak fegyverével cselekedte meg, de meg vagyok győződve, hogy ezen összes műveleinél nem mondtak el annyi dikciót, mint nálunk egy év alatt a hazáért.

Elmondtuk fentebb, hogy egy életre való népnél a nemzeti öntudat s nyelv oly erő önmagában, mely nemcsak ellenáll a támadásoknak, de mint minőén erő terjeszkedik és hódít, mint Róma és Görögország hódított nyelvvel messze határain túl is és nem volt egyletekre szüksége. De mi nem vagyunk Róma és Görögország s ha már erre szükségünk van, mert nem érezzük magunkban azt az erőt s bármi oknál fogva nem vagyunk képesek nyelvünket és ezredéves kultúránkat, még saját hazánkban, az ország határai közt sem más módon érvényesíteni, tegyük azt a cél érdekében is komolyan, férfiasán s ahhoz illő lelkesedéssel, mert a szent és magasztos eszméket nem lehet profanálni, hogy ily irányú egyleteink részvét hiányában a tengés vagy fölsozlás szomorú, de egyúttal nevetséges látványát nyújtsák a világnak, mint a többi, például a hazai állatvédő, erkölcsnemesítő és más egyletek.

Ha hiba — miként említettük — hogy tótul, olá hul beszélünk a néppel, kétszeres hiba ez az egyleti tagok részéről. Valódi merénylet az egylet céljai ellen.

Kezdjük tehát ezen : az egyletnek első és főfeladata az lenne, ezen viszás, mondjuk ki nyíltan szégyenletes állapoton segíteni s első sorban saját tagját szorítani legelső önmaguk, saját nyelvek iránti kötelességök teljesítésére.

A felvidéki határvárosokban, mint Rimaszombat, Rozsnyó, Losonc, Újhely és a többiben, ha akadna is egykét jóindulatú iparos, birtokos, kereskedő, ki megemberelve

önmagát, szóba nem állana azzal, ki bár magyarul tud, nem akar beszélni - önmagának ártana, mert az emberek másához mennének; de ha a kereskedők s fentnevezettek mindenike követné a szabályt - akkor igenis célt érünk. A bukaresti, zágrábi, turócszentmártoni polgárt nem kell ilyenre figyelmeztetni. Ez köztünk a különbség! . . .

Itt az egylet föladata lenne, hogy belevonva tagjai sorába a város és vidék összes értelmiségét, az állami és közigazgatási tisztviselőket — mindössze se sokan vannak — s a birtokos és iparos osztály jelentősbjeit — a fentebbi szabályt szigorúan és következetesen keresztül hajtja, s az ellene vétőket erkölcsi presszió, s ha kell, csekély pénzbüntetéssel sújtsa. Továbbá kötelezni minden tagját, hogy otthon hozzátartozóival csak magyarul beszéljen. Ez azt hiszem a legkevesebb s jogos követelés azzal szemben, kinek kenyeret adunk. De ettől eltekintve igazságos is azok irányában, kik föltették magukban soha magyar szót ki nem ejteni. Végre küzdeni kellene a csúnya és civilizált ember előtt barbár viselet — a nagy kalap és opaszok ellen. Ez sokat tenne, mert a magyar veleszületett hibájánál fogva is, mihelyt nagy kalapot lát, tótul kezdi a beszédet.

Hány módja volna még a nép megmagyarosításának. Ezek közül egyleteink egyiket sem teszik.

Rozsnyón, melynek értelmisége teljesen magyar s a szomszédfalvak még magyarok, sem lehetett ezt keresztül vinni, s egylete hosszas fönnállása dacára sem ad legkisebb életjelt magáról, a tagsági díjakat sem fizetik rendszeren. Ez is abban a betegségben szenved, mint a többi, tagjai nem lelkesülnek az eszméért, a választmányba pedig csak népszerű embert, jó pajtást választanak, nem nézik ki tud és akar valamit tenni. Az egylet ez idő szerinti elnökének nyilatkozata szerint az egylet üléseit részvétel hiányában még megtartani sem képes. S ez itt éppen ily exponált helyen történik, így küzd éppen a határon a *Hungaria Militans* és *roskadozik az emberfölötti harc-*

ban, mint a hogy azt az egyes Emkék évkönyvei fennen hirdetik. A *Rozsnyói Híradó* ezen a fölvidéken valóban nemzeti missziót teljesítő lap, sokat foglalkozott e kérdéssel s vezércikkeiben gyakran élesen kikel ezen indolencia ellen, de mindez hiábavaló és elhangzik a pusztában.

Az eszmét, hogy az üzletekben és másutt a néppel, vagy csak a tót cseléddel is magyarul beszéljenek, kivihetetlennek tartják. De az évi jelentés szerint a gömöri központi egylet — melynek tagjai közt a megye legjelesebb férfit s legjobb neveit tisztelheti — sem mutathat föl néhány tanító segélyezésén kívül eredményt; pedig ha valahol, itt Kishontban — hol a tótság a szó szoros értelmében Rimaszombat kapujáig terjed, s hol föl Tiszolcig van a gömöri pánszlávság főfészke — kellene valamit tenni e veszedelem ellen. Tény azonban — s ezt készséggel elismerjük — hogy Gömörmegye közigazgatási hatóságai a nemzeti ügy érdekében kellő jóakarattal s ha kell — miként több eset bizonyítja — erély és szigorral járnak el; ennek dacára a közönség — éppen a határvidéken nyilvánuló — kárhuzatos apathiája — s néhány engesztelhetetlen agitátor működése miatt alig képesek az eltótosító pánszláv törekvéseket ellensúlyozni. A fentebb érintett eszmét azonban itt is épp úgy, mint más városokban, kivihetetlennek tartják.

Hallva ezt, lehetetlen, hogy az embernek, kiből magyar szív dobog, arcába ne szökelljen a vér! Tehát, hogy a magyar ember saját országában, üzletében vagy más hivatalos helyiségében, sőt még otthon, saját házában sem érvényesítse az őt megillető jogot; vagyis, hogy ne a napszámos és cseléd nyelvén tótul, de magyarul beszéljen — engedelmet kérek: ha ez kivihetetlen, akkor egyszerűen minek az egylet? minek a sok beszéd és egyéb; akkor menjen minden a maga útján, a hogy megy; legálább okatlan lármával föl nem piszkáljuk az alvó szenvedélyeket, a reakciót.

Az egész országban mutatkozó ezen igazán ázsiai

fatálizmus és keleties *bánom is én* között, melyet a nemzet minden osztálya saját nyelve iránt tanusít, különösen itt a fölvidéken jól esik látni, hogy e tekintetben az állami tisztviselők örvendetes kivételt képeznek vagy mert a kinevezettek jó része nem igen, vagy legalább nem jól beszél tótul, vagy mert magyarságuk által — s nagyon helyesen — érdemeket akarván szerezni, a felekkel az állam nyelvén érintkeznek. Ezt örömmel konstatáljuk. Tehát itt is az állam az a mindenki által ócsárolt és meghurcolt állam s annak közege az egyedüli, a mely tesz valamit.

A mi a vidéki egyletekre áll, sok tekintetben áll a FMKE-re is. Ez évente egyszer a fölvidék különböző helyein tartja úgynevezett nagygyűléseit, bár itt a részvét már az újdonság ingerénél fogva is sokkal nagyobb, de ide is inkább a látványosság és csillogás, mely a külsőségek és egyének megválasztásában nyilvánul, mint a valódi buzgalom és lelkesedés vezeti az emberek nagy részét. Sok a formalitás, a parádé és látványosság, még zászlószentelés, sőt processzió is van (lásd Nyitra). Ugyan mi célja van ennek? Természetesen vannak nagy országra szóló beszédek, dörgő éljenek és a többi. E beszédekre, melyeket ez alkalommal elmondanak s a szélrózsa minden iránya felé kürtölnek a lapok, igazán el lehet mondani a költővel, hogy *eloszlik mint a buborék*.

A FMKE 1896. évkönyve ügyesen összeállított mű és dicséretet érdemel, de önmagában még nem eredmény. Ha a komoly akarat és cselekvés kezdetét jelenti, akkor lelkünk mélyéből üdvözljük azt, ha nem, úgy elhangzó szó lesz ez is pusztában és nem fog egyetlen embert sem magyarrá tenni.

Az egységes magyar társadalom, az Országos nemzeti szövetség, a Felvidéki írók köre, a Huszonnyolc magyar dalos kör mind szép gondolat, de egyet nem pótolhat soha: *a magyar beszédet*, e nélkül pedig nincs magyarosodás.

Az évkönyv egy kimagasló pontja a *magyar haza-*

fiákhöz intézett szózat mely alá társadalmunk több előkelősége írta nevét nagy horderejű mozzanat s a mai közönyös világban talán szükséges is.

Nem tudjuk, hogy e különben hazafias lendülettel irt *Szózat* kinek a tollából eredt, de mint ilyennek rövidnek, helyesen fogalmazottnak s minden tekintetben korrektnek kellene lenni. A gyarló stíl emberi gyöngesség az igaz, de itt, e helyen, a fölhívásban, mely egy országnak szól, a legcsekélyebb hiba és pongyolaság sem engedhető meg. Mily szokatlan kifejezések ezek: *A küzdelmet mostan a béke, a civilizáció fegyverei folytatják.* (!) Tovább : *És hevenyészett serege ki kardra hányódik, ki szét-szóródik* vagy *Testvérem és anyám egy személyben, királyi magyar nemzet, fejedelmi nép* (!) vagy: *Edzed meg őket önfeláldozó hivatásukra, hogy mire a trombita szava a te hajlékodat eléri süvítő hangjával.* Vége: *Szerény, de hűségében meg nem szárnyalható* (!) *katonád.*

Eltekintve ettől, némely kitétele, mint a *Vér-Tisza* vagy *Ötször kiirtva, ötször föltámadott és megsokasodott a magyar* túlmerész állítás, s bár költeményben helyén van, itt a komolyság rovására esik, s végre — lehet hogy tévedek — nekem a hang, a szókötés néhol oly idegenszerű, a páthosz erőltetett.

Az egésznek fénypontja azonban a szeptember 8-án tartott EMKE, FMKE és DKE kongresszusa volt.

Lélekelelő látvány a fenti egyletek kitűnőségeit, arcukon a hazafias lelkesedés pírjával, ily nemes célért küzdve, így együtt buzgólkodni látni.

A magyarság, a közvélemény csak a legnagyobb hálával adózhat ezért, a mit a sajtó sietett is ez alkalommal egyhangúlag kifejezni.

Igaz, mint a lapokban olvassuk, hogy annyi előkelő szónok még alig volt együtt, valamint az is, *hogy soha jobban meg nem nyilatkozott a szónoki erő és hatalom.* Ezen dicséretes törekvések dacára az egyesületek szónokai

egyhangúlag konstatálták, hogy *sikert, fényes eredményeket* fölmutatni nem képesek.

Hogy eddig nem lehetett, azt tudjuk, csak az a fájdalom, hogy eredmény ily után haladva ezután sem lesz és nem is lehet.

Mi, kik itt a helyszínén egy élet tapasztalatai után ismerjük a helyzetet és tudjuk a baj igaz okát s éppen ezért ebben semmi tekintély és elsőbbséget el nem ismerünk, hivatkozással a múltra — mert hiszen szónokolni akkor is tudtunk — méltán kérjük: e pompa, e ragyogó szónoki erő fog-e új lelket önteni a haldokló vidéki kultur-egyletekbe? meg fogja-e találni a helyes utat, nem a tót és román, de a magyar ember szívéhez; és módot arra, hogy a mostani bűnös közöny helyét a kötelességérzet foglalja el ?

Isteni hatalom kellene ehhez!!

A cél elérésére úgy látszik a kongresszus is egyedüli eszköznek a pénzt tartja. Ez hatalmas mozgató erő az igaz, de itt nem elegendő. Eléggé kimutattuk, hogy miért.

Maga a cél: *Megnyerni az összes idegen ajkúakat a magyar kultúrájának, mert csak így lehet nagy és boldog a haza* magasztos és igaz.

De ezt először önmagunkon kell kezdeni s a *magyarságot szorítani amaz első és szent kötelességének teljesítésére*, melylyel saját kultúrájának, fájának, nyelvének a más ajkúakkali érintkezésnél tartozik. Csak ezen egyetlen út van; csak ennek lenne praktikus haszna . . . a többi csak akadémikus okoskodás, sallang és üres frázis.

A FMKE fölhívja egyúttal a kormányelnök figyelmét a pánszláv törekvések elleni intézkedésekre. Erről más helyen szóltunk, most ismételjük, hogy a pánszlávizmus talaját azok egyengetik, kik az eltótosodást közvetlenül vagy közvetve elősegítik — ebből könnyű levonni a konzekvenciát . . . Nem a szimptomát, de magát a betegséget kell gyökerében orvosolni.

IX. A sajtó,

Midőn a sajtóról beszélünk, nem a vidéki — kevésbé számbavehető — de inkább a fővárosi sajtót értjük; vagyis azon — ma már szép számban megjelenő — politikai napilapokat, melyek a politikai eseményeket tárgyazzák, s hivatvák, hogy az országos közvélemény megbízható, igaz tolmácsai legyenek.

E sajtó történeti fejlődését s azt tekintve, hogy Budapest nemcsak politikailag, de társadalmilag is az ország fővárosa, s minden szellemi mozgalom központja — mint mindenütt úgy itt is — egészen ennek jellegét viseli magán, lehet mondani, hogy a csekély vidéki résztől eltekintve, a főváros napi eseményei s nevezetesebb mozzanatainak tolmácsa.

Ez az oka s természetes is, hogy míg az itt előforduló minden, még jelentéktelen eseményeket is a legnagyobb részletességgel tárgyalja, addig az ország távolabb eső részeivel, s oly bár fölötte fontos és életbevágó úgy, mint a nemzetiségi kérdéssel, mely közvetlen hatáskörébe nem esik, kevésbé foglalkozik; vagy eddig nem foglalkozott.

Hazánk szép, nagyreményű fővárosa nem az utolsó száz, de ötven, sőt huszonöt évet tekintve óriási módon haladt, mint kevés városa Európának s rövid idő alatt nagy változáson ment keresztül, tegyük hozzá s különösen a

zsidóság nagyon magyarosodott, ennek dacára, a mi különben egyszerre nem is lehet az ipar, kereskedelem, a börze még részben német, vagy legalább nem oly magyar, minőnek lennie kellene. Sajtónk ezt — a mi nem is oly nagy veszedelem — a legkíméletlenebbül ostromozza, míg a fölvidéken folyó el-tótosodást s az erdélyi dolgokat, a melyek a legnagyobb és közvetlen veszélylyel fenyegetnek — melyekről talán a nagy távolság miatt kellőleg informálva nincs — figyel-mére is alig méltatja.

Nézetem szerint a sajtónak két nagy hibája van. Az első az, hogy miként mondtam a nemzetiségi ügyekkel — mely pedig nemcsak elsőrendű és legfontosabb, de több kiváló államférfi nyilatkozata szerint is valódi létkérdése Magyarországnak — nem foglalkozik, vagy legalább nem foglalkozott úgy és oly mérvben, mint azt megérdemelné.

Ennek oka — a nemzetiségi mozgalom szálai nem a fővárosban, de a Kárpátok tövében és Erdély havasai közt az oláh és moldvai határon lévén elágazva — nemcsak a főttebbiekben, de azon, hogy úgy mondjuk kicsiny-lésben is keresendő, melylyel a magasabb politikát vezető, rendesen a főváros légkörében élő államférfiak és publicisták az úgy iránt viseltetnek. Az ott nevedett, s a vidéki viszonyokkal meglehetősen ismeretlen — az európai egyensúly s más hasonló nagy dolgokkal foglalkozó férfiak előtt ért-hetetlen és megfoghatatlan lévén az, hogy az a liptó- és trencsényi gyámoltalan tót, kit a főváros utcáin követ és maltert hordani lát, vagy az oláh havasi móc — miként szerepelhet mint aktív tényező a politikában. Nem tudják, nem értik azt, mily erő van e nép szívósságában s hogy ezek amaz igénytelen csekélynek látszó porszemek, melyekből a szikla alakul s a melylyel ma még bírunk ugyan, de akkor nem.

E helyett hasábokat írnak tele egy követválasztás vagy egy szolgabíró viselt dolgairól, nem napokig, de he-tekig tárgyálnak — ha ugyan van — egy választási vissza-élésről s a lajstromok állítólagos meghamisítása vagy elkövetett katonai brutalitásról, szóval mindenről, a mit a

pártérdek követel. Pedig mi ez mind! Mily csekélység, mily semmi ahhoz képest . . . midőn a haza, a magyarság jövőjéről, létéről van szó.

Tisztelem a sajtót, mint a közvélemény nyilvánulását, de ha valahol, itt érdemel megrovást, mert ebben s az által, hogy fölfújja a semmit s elhallgatja, ignorálja a legelső, a legfontosabbat, a magyar faj, az állam érdekét — követi el a legnagyobb mulasztást s nem teljesíti híven hazafiul kötelességét s azt, a mit zászlójára ír.

A másik főhiba az, hogy a mi a sajtóban a nemzeti-ségi ügyekről napvilágot lát is, nagyrészt helytelen s a tényeknek, a valóságnak alig megfelelő vagyis bár jóhiszemű, de a legnagyobb felületesség és optimizmussal van írva. Ezen különben — tekintve e téren a viszonyokat — alig lehet csodálkozni.

A ki figyelemmel kíséri a lapokat, tudja, hogy az e tárgyban irt cikkek a *fontosabb események* hiányában többnyi, e a nyár derekán, az ugorkaszegzon alatt jelennek meg s éppen akkor, midőn a hírlapírók s a vándortudósítók fürdőzni s üdülni, szóval tanulmányozni mennek a vidékre a nemzetiségi viszonyokat. Hogy mily *alaposan* lehet pár hét alatt s oly helyen, mint Tátrafüred, Szliács, Iglófüred vagy Poprádon, hol a vendégek mind magyarok s nagyrészt fővárosiak — tanulmányozni a nemzetiségi ügyeket, erről már megemlékeztünk. Nagy rövidlátás, meglehetősen ignorancia jellemzi e közleményeket.

Járunk tovább: Néhány ember — többnyire német, mert a tót ritkán, az oláh soha sem teszi — megmagyarosítja nevét vagy valamely fölvidéki községben — hogy mily kilátások közt, fönt láttuk — egylet alakul, valahol egy lelkes fölügyelő javaslatára az egyházi tanács elhatározza egy évben négyszer *a* magyar prédikációt vagy egy lelkesebb tanító magyar énekekre oktatta a gyerekeket, — ezer tény, a tudósító nyomán mindjárt, mint igen fontos dolgot a magyarosodás csalhatlan biztos jelét rendesen kiszínezve ritkított betűkkel közlik a lapok. Teszik ezt a

legjobb hiszemben s már azért is, mert fájdalom, ily örvendetes tények igen ritkán fordulnak elő. Azt olvassa a lapokban mindenki, ha véletlenül egy különben már magyar intelligens ember tót nevét megmagyarosítja, de azt nem, hogy az ifjú nemzedékből hány ember lesz tóttá s még több oláhhá, kinek még nagyatyja, sőt atyja magyar volt. Azt nem látják, arról nem írnak, hogy a felföldön egész vidékek veszttek el a magyarságra nézve — igen is ezek elveszttek — hogy Erdélyben egész megyék oláhosodtak el. Közöltük föntebb, nem az oláh havasok közt, de az aradvidéki eloláhosodott magyar neveket. Ez föl nem tűnik természetesen még akkor sem, ha látjuk, hogy a legnagyobb ellenségeink s vérünk után áhítózó vad oláhok közt is csak úgy hemzseg a magyar név.

Ha egy község magyar föliratú pecsétet kap vagy több községnek — mint Zólyomban, noha tótok maradnak — ékes magyar nevet adnak, azt mint nagy vívmányt kürtölik a lapok, de azon községek neveit, kik a határ mentén Pozsony, Nyitra, Bars, Hont, Nógrád, Gömör, Abaúj, Zemplénben eltótosodnak, elhallgatják. Igazuk is van, ez sok volna; — jobb arról nem beszélni.

Ennek oka abban rejlik, hogy az állítólagos — néhol és igen szűk határok közötti — magyarosodás vagy visszamagyarosodás ténye, például az első magyar prédikáció vagy iskola fölavatás nyilvánosan és a már nálunk megszokott ünnepélyességgel megy végbe s így nevezetes mozzanatot képezvén, a lapok mint eseményt és újdonságot közlik s kapnak rajta, míg az eltótosodás és eloláhosodás csöndes munkáját, mert semmi nagyobb *eclat-val* nem jár — figyelemre sem méltatják, észre sem veszik. A legnagyobb fölületesség jele ez, mert a dolgok mélyébe, lényegébe nem hatol s a — néha nagyon is csalóka külszín után ítél.

Az egész eljárást, de egyúttal a lapok jóhiszeműségét a többi közt élénken illusztrálja a következő:

Egy pánszláv érzelmeiről hírhedt város bizonyos alkalommal és bár hazafias célzattal, de minden alapos ok

nélkül hivatalosan, hatóságilag nyilatkozatot állítottatott ki, hogy ott csak egyetlen pánszláv van. Mindenki meg van győződve, hogy ez nem áll, minden ép elméjű ember beláthatja, hogy ez oly rövid idő, tíz—tizenkét év alatt lehetetlenség. De most ez a divat. A lapok természetesen közlik ezen *örvendetes eseményt* s így a közönséggel abszurdumot akarnak elhitetni. Mi célja is lehet ily nyilatkozatnak? Nyilván csak port hinteni a világ szemébe. A mit előre láttunk bekövetkezett, még pedig sokkal rövidebb idő alatt, mint gondoltuk. A legújabb községi választásoknál már is a pánszlávok kerekedtek fölül.

Ha még a külföldet — hogy leplezzük gyöngeségünket — akarnók félrevezetni, annak talán volna értelme, de hogy önmagunkat ámítsuk, annak nincs.

Ilyen és ezekhez hasonlók jelennek meg komoly, tekintélyes lapokban.

Sok vidéki tudósító — pusztán azért, hogy bizonyos helyen és emberek előtt érdemeket szerezzen — a semmit vagy a legjelentéktelenebb dolgot kiszínezve és nagyítva adja elő, hogy az eseményszámba menjen, míg sok olyan dolgot, a mely megérdemli s mi miatt — miként láttuk — csakugyan föl kellene jaidulni — agyonhallgatnak. Ily megbízhatók s ily forrásból erednek *úgynevezett hiteles adataink*.

Bár keveset olvasunk a fölvidék nemzetiségi viszonyairól vagy talán éppen azért az e tárgyban írt hírlapi közleményeket, bármily jelentéktelenek legyenek is, a legnagyobb figyelemmel szoktam kísérni, ezek legtöbbje nemcsak az alaposág híjával van írva, de rendesen egészen más következtetést von le a tényekből mint kellene s mit a dolgok alapos ismerete s mélyrehatóbb tanulmányozása mellett levonni kellene.

Természetesen — s ebben a lapok közt alig van kivétel — a százados mulasztásokat és saját, már megrogzított hibáinkat tekintetbe nem véve, azért a már megszokott modorban mindig a kormányokat teszik felelőssé, az úgy egész ódiумát magunkról másra hárítván.

Semmire a világon úgy, mint a nemzetiségi ügyekre nem alkalmazható amaz örök igazság, hogy mindenki csak arról beszélhet és írhat, mit közvetlenül és saját tapasztalataiból ismer. A ki nem volt Amerikában, nem írhat Amerikáról. A ki nem élt, még pedig hosszasabban a nép között, az ne írjon parasztregeényt, így van ez ezen kérdésnél is. A fővárosi hírlapíró, a ki nincs a forrásnál, de sőt a nemzetiségi vidéken lakó is, ha nem érintkezett közvetlenül és folytonosan a néppel, azt meg nem figyelte, nem tanulmányozta, a nemzetiségi viszonyokat, a nép eltótosodása és eloláhosodását illetőleg alaposan nem írhat.

Ennek kifolyása az is, hogy oly mű, mely a helyzetet a maga valóságában és híven adja elő, s még inkább mely rámutasson a baj valódi okára s annak igazi gyógyszerére, tudtommal nincs. Itt igazán el lehet mondani, hogy a kik írnak azok, nem tudnak hozzá, a kik pedig tudnak, azok nem írnak. Örvendetes jelenség azonban s kétségkívül meghozza gyümölcsét, hogy a rohamosan fejlődő események s a viszonyok kényszerűsége folytán újabb időben a nemzetiségi ügyekkel sajtónk is gyakrabban s úgy látszik behatóbban foglalkozik.

Sok érdekes és tanulságos adatot ismerünk meg az erdélyi ügyeket illetőleg Jancsó Benedek és Moldovan Gergely hazafias szellemben írt műveiből; ezekben egyes agitátorok román államférfiak s a kulturliga működését leplezik le. Nézetem szerint azonban ez a dolgon mit sem változtat; mert ha az eddigi utón haladunk s az oláhság a mi rovásunkra tovább is szaporodni fog, akkor ez tökéletesen mindegy s rajtunk semmi nem segít. Ha pedig megembereljük magunkat s mi fogunk szármán, erőben gyarapodni, akkor nem árthat nekünk sem az agitáció, sem a román kulturliga. Midőn a sajtóról azt, mi szívemen fekszik, elmondtam, világért sem ellenszenvből teszem azt. Tudom azt is, hogy a sajtó hatalom. De éppen azért mert hatalom, óhajtánám, hogy ezt ne kicsinyes ügyek, de hozzá méltóbb, magasabb eszme, a magyarság érdekében használja föl.

X. Társadalom és a kormány.

Minden optimizmus és hírlapi cikkek dacára a bajt többé titkolni nem lehet. A nemzetiségi kérdés más-más alakban, de ugyanazon célzattal hol itt, hol ott s mind sűrűbben üti föl fejét. Ma a fölvidéken, holnap Erdélyben, azután Horvátország s még a távol Fiúmében is. Erről csak-ugyan elmondhatjuk, Petőfivel hogy *Kárpátoktólaz Adriáig*.

Vaknak kell lenni azon politikusnak, ki e törekvések valódi célja iránt még most is kétségben lenne.

Minden életrevaló organizmusban meg van az önfentartás ösztöne, mely nemcsak ellentáll a külső támadásnak, de magát még erősíteni, s terjeszkedni is kell hogy képes legyen. Ez nemcsak az egyének, de a nemzetek és minden népekre áll.

A mely nemzetben nincs meg ezen veleszületett benső erő, az nem életrevaló többé, s annak fönnállása csak idők kérdése.

Ezen faji erő, szívósság meglepő példáit mutatja föl a történelem. Az olasz faj megmutatta ezt, mert szívós

kitartással, hadi sikerek, nyert csaták nélkül, sőt folytonos vereségek dacára is alig pár évtized alatt ki tudta vívni hazája egysége és függetlenségét. Ugyanily szívósságot és kitartást tanúsítottak, miként láttuk, Európa szláv népei, melyek pár százados és kegyetlen elnyomatás dacára teljesen helyreállva s megerősödvé, ma már hódító politikát követnek.

Van példa az ellenkezőre is, de ezzel most nem foglalkozunk.

Mint már láttuk, annak, hogy nálunk a dolgok idáig jutottak, magunk voltunk okai, egyedül mi, s azért sem a régi kormányokat, sem az uralkodókat vagy egyeseket nem okozhatunk. Mégis a legtöbben, sőt még a lapok egy része is azért a kormányokat tévén felelőssé, ennek mintegy logikai és természetes konzekvenciája gyanánt egyenesen követeli a kormánytól, hogy nemcsak azokat, kik elvesztették magyarságukat, de a tótokat, oláhokat, szerbeket, szóval az összes idegen ajkúakat is megmagyarosítsa.

Midőn így felelőssé teszi a kormányt a múlt, jelen, sőt a jövőért is, nézzük, csak, mit tesz maga a nemzet, a társadalom annak tagjai e nagy cél érdekében ?

Említettük, mit tesz a magyarság, vagyis azon osztály, mely folyton misszió és nemzeti hivatásról beszél s múltja, intelligenciája, vagyoni állása folytán a nép vezetésére van hivatva, saját faja nyelvének fönmaradásáért ? Mondjuk ki nyíltan az igazat: hogy éppen ott, a veszélyeztetett helyeken, a hol a legnagyobb szükség volna a cselekvésre, nemcsak erkölcsi és semminemű pressziót nem gyakorol idegenajkúakra, de a velük való érintkezésnél maga is az az ő nyelvüket használja, szóval nemhogy aktív működés, de még ellentállásra sem képes, sőt van eset, bár ritkán, hogy maga is megszűnvén magyar lenni, beleolvadt más nemzetiségbe.

Sokan ezt lehetetlenség, vagy legalább is túlzásnak fogják mondani ; pedig ez némely helyen, például Horvát- és Tórországbán — hol a régi, a törvény és nyelvileg magyar nemesség teljesen horváltá lett — már bevégzett tény.

Említettük a közvélemény hivatott orgánumát, a sajtót is, mely e fontos, a nemzet létérdekeit érintő ügyben vezérszerepre lenne hivatva, mely azonban ez egyben nem áll föladata magaslatán s hasábjait és minden idejét teljesen a pártérdek s annak érdekében folytatott szenvedélyes küzdelemnek szenteli; e mellett megfélemezik a haza, a magyarság e sokkal fontosabb érdekéről.

Megemlékeztünk a kulturegyletekről is; kimutattuk egész működésük eredményét s bátran elmondhatjuk, hogy életük csak tespedés, sőt az eszme is így a mint van, halva született. Az optimisták ugyan azt mondják a példaszóval: *A leányzó nem halt meg csak alszik.* Ez igaz lehet; csakogy az álom nagyon mély és hosszú.

Ezekből látható, hogy mily gyöngye társadalom és egészségtelen közszellem lehet az, mely ily szent ügyben s ily veszélyekkel szemben teljes tétlenségbe sülyed és rezignációval várja, míg össze csap feje fölött a hullám, a mellett komoly akcióra nem képes.

Ennek következménye és jellemző az is, hogy a közvélemény a baj okát minden másban, csak ott nem keresi, a hol kellene. Csak egy esetet: Egy román püspök ellen terhelő vádként hozzák föl, hogy egy rendeletben az oláh nyelvnek, a társadalombani használatát — a hívek kötelességévé teszi. Hiszen ezt a vegyes lakosságú vidéken, a határon minden magyar ember rendelet nélkül tényleg megcselekszi.

Tehát a mi egy oláh püspöknek bűn, az nekünk szokott és rendes cselekedetünk. Hol van itt logika?! Sőt tovább megy, elvárja, követeli a minisztertől, hogy ne tűrjön meg ily püspököt!

Ezen abnormis képtelen helyzetet magunk teremtettük.

Pedig, hogy nagyon kevés jóakarát és némi kötelesség-érzettel mit lehetne tenni, a közetkezőkből kítűnik. Engem — nem azért, mintha a magyarság és hazafíságot privillégizálni akarnám vagy külömb magyarnak akarnék látszani mint más, de — természetemnél fogva végtelenül bosszant az a szégyenletes és nyomorúságos állapot, hogy itt, a

határon magyar intelligens úriemberek tótul beszélnek olyan-
nal is, ki tud magyarul. Kétszeres hiba ez itt. Nem tehetek
róla, de én ezt kötelességmulasztás, saját magunk elleni bűn,
s csúnya hazafiatlan dolognak tartom s föltettem magamban
ellenkezőleg cselekedni. Ezt a tótoknak, kikkel érintkeztem, s
kiknek szívességből egy privát út használását megengedtem,
értésére is adtam, köszöntésüket mindig magyarul fogadtam
és soha velük másként, mint magyarul szóba nem álltam.

Ennek rövid idő alatt meglepő eredménye az lett,
hogy a határközségi tótok, kik házuk előtt tömegesen
járnak el s valósággal előzőnlik ma még magyar község-
günket, nekem, de csakis nekem mindig magyarul köszönnek
s magyarul szólítanak meg. Ez mutatja, mit tehet csekély
önérzet s egy parányi jóakarattal. De mi még e csekélységet,
e keveset sem tesszük meg.

Ilyenek vagyunk mi. Ilyen a magyar intelligencia,
melynek múltja, műveltsége, szellemi fölénye s más nem-
zetek hasonostálya fölött kimagasló tulajdonai dacára, úgy
látszik, nincs nemzeti érzéke. Maga föladja nyelvét s ezzel
kimondja maga fölött az ítéletet, de azért s talán éppen
azért saját tehetetlensége érzetében, üdvét s még anya-
nyelvének a társadalmi téren való érvényesítését is mint
sült galambot mástól várja. Ez önmagunkról kiállított valódi
szegénységi bizonyítvány.

Oldja meg a kormány a nemzetiségi kérdést! Ezt
hangoztatja minden párt és politikus, a közéletben úgy mint
a parlamentben és sajtóban. Mindjárt tanácscsal is szolgálnak
hozzá, természetesen a hány ember, annyi félével. Ki
győzné mindezeket fölsorolni. Csak a föbbeket érintjük:

Sokan azt mondják, hogy a nemzetiségek minden
kívánságát — az ország földarabolásának kivételével
teljesíteni kell. Gyakran halljuk ezt, a FMKE nagygyűlésén
is előfordult, hogy tegyük őket megelégedetté, s nem lesz
nemzetiségi kérdés! Ezt még egy állam sem tudta meg-
tenni polgáraival, s ha igen, akkor meg lenne oldva s
pedig egyszerű módon a legnehezebb probléma.

Az állam folyton növekedő igényei a rohamos haladás, az óriási hadseregek, oly nagy, csaknem elviselhetetlen terheket raknak az adózó polgárok vállaira, hogy erről — fájdalom — jó hosszú ideig szó sem lehet. Ebben egyformán osztozik a tót, oláh, német és magyar. Micsoda alapja van tehát annak, hogy a mit magunknak nem vagyunk képesek megszerezni, azt megtegyük tót és oláh testvéreinknek. Bár megengedjük, hogy ez kívánatos volna már csak azért is, mert a közelégedetlenség s a szegénység alkalmas talaj mindenütt az izgatásra.

De tegyük föl, hogy ez megtörténne, s ha mégsem lennének megelégedve? A mi csaknem bizonyos. Mi lenne akkor? Kárba veszett volna annyi idő és fáradság! Vagy szabad egy államnak ily dologban experimentálni?!

Lássunk mást, mely még a többi közt leghelyesebbnek látszik.

Egy parlamenti férfiú programbeszédében ezt mondja: A nemzetiségi kérdésben minden erőszak kerülését kívánom. Egyenlő jogokat kérek a haza minden polgárának, de egyenlő hazaszeretetet is követelek mindenkitől. Követelni fogom azonban, hogy a kormány egész erélylyel sújtsa a hazaellenes üzemeket.

Mily szépen hangzik ez! Van-e ki ezt helyben ne hagyóná! Mindez azonban csak üres frázis. Egyenlő jogokat a haza minden polgárának, tehát a nemzetiségeknek is, de ha ezt a tót, szerb vagy oláh követeli s ez által *hazaellenes üzem* folytat — Börtön. Helyes! De miben áll ez a hazaellenes cselekedet? Ki szabja ezt meg, meddig terjed, hol végződik a jog határa s Hol kezdődik, mikor, mi által követtetik el ezen hazaellenes cselekedet? Ki lesz ebben a bíró? Ki tud erre precíze megfelelni? E gyakran hangoztatott frázis — mely oly sokat látszik mondani — tehát tulajdonképpen semmi s ilyen a többi is.

A gyógyszer, mit ajánlanak többféle, egyben azonban megegyeznek vagyis megkövetelik a kormánytól, hogy a magyar nyelv szupremáciája és terjesztését törvényileg

biztosítsa; továbbá, hogy ha szép szerével nem lehet, erőszakot használjon s az izgatók ellen a büntetőtörvényt alkalmazza. Ennyit és nem többet követelnek a kormánytól.

Nézzük az első pontot, úgy tudom, hogy a magyar, mint állami- és hivatalos nyelv kötelező volta a törvényben — minden kétséget kizárólag — ki van mondva; az iskolában! tanköteles volta pedig az óvodai és népoktatási törvényben nyert kifejezést.

Ezt előre bocsájtva, semmi sem bizonyítja jobban fölfogásunk gyarlóságát, politikai éretlenségünket, sőt a logika hiányát, mint ama hit és meggyőződés, hogy ezzel bármi célt elérhetünk vagyis, ha azt hisszük, hogy egy nyelv uralmát, sőt terjesztését törvényileg vagyis paragrafusok által lehet biztosítani.

Mert eltekintve attól, hogy az állam hivatalos nyelve törvényileg kell, hogy meg legyen állapítva s ebben nézeteltérés nem is lehet, vagy életképes egy nyelv s bír kulturképesség és a szükséges kellékekkel, vagy nem. Ha bír s a nép igényeinek megfelel, akkor §§-ok nélkül is elfoglalja az őt megillető helyet. Ellen esetben hiába minden törvény és§; sőt a legnagyobbfokú ellenszenvet kelti föl maga ellen, a mint ezt történeti példák igazolják. Vegyük gyakorlatilag a dolgot.

Vannak elvek, melyek önmagukban helyesek és igazak ugyan, de melyeknek alkalmazása a legnagyobb tapintatot igényli s melyeknek természete olyan, hogy nem tűr meg semmiféle kényszer vagy erőszakot. Ilyen a népiskolai törvény, vagyis a magyar nyelv kötelező elemi oktatása is. A törvény kimondhatja ezt, de a betű nem elég, a siker mindig annak alkalmazásától függ, vagyis attól, hogy kik s mi módon hajtják végre a törvényt?

Az állam érvényesítse befolyását minden községi és felekezeti iskolára, de mindezt a kellő tapintat és a helyzet, a viszonyok figyelembevételével tegye.

E tekintetben a mi viszonyaink, kivált a nemzetiségi vidékeken különösek s kedvezőknek éppen nem mondhatók. Egy szegény falusi tanító helyzete a hátszeg- vagy fogaras-

vidéki havasok közt, távol minden civilizációtól s elzárva a világtól, a magyarságtól, tiszta oláhság közt különben sem valami irigylésre méltó. E hegyi nép vad és durva volt mindig, most hozzá papjai, s mások által fanatizálva van — láttuk már több alkalommal s viszonyok közt — és gyűlöl mindent a mi magyar. Egy tanító, ki tud a nép nyelvén beszélni, tud magyarul és jó hazafi, szép móddal, nagy ügyességgel és erélylyel talán fog tudni a magyar nyelvben előmenetelt fölmutatni, de más, ki e tulajdonokkal nem bír és erőszakkal semmit, sőt mint számos eset bizonyítja, még élete sem lesz biztonságban. Mert nincs könnyebb dolog, mint kimondani a törvényben papiroson valamit, de gyakorlati értéke annak helyes végrehajtásától függ.

Az egyéni tekintélyt, s az életet meg lehet az igaz, védeni csendőr és szuronynyal, de ettől a gyerek nem fog megtanulni magyarul, s végre a szurony sem válik be mindenütt alkalmas eszköznek.

Erőszakot a szellemi téren, a milyen a közoktatás vagy a nyelv terjesztése, alkalmazni bajos és nem is lehet. Ezt megteheti talán Németország az elenyésző csekély Posen ellenében, sőt még ott sem megy a kellő sikerrel. Több poseni lengyellel beszéltem, bár tudnak németül, lengyel nyelvüket és érzelmeiket megtartották. Vagy teheti Oroszország a legdurvább kényszer alkalmazása mellett a Balti tengermelléki németekkel, mely az orosz tömeg ellenében nem számít. De Magyarország — mely a szabadság, a jog és haladás zászlaját lobogtatja, s hol az államalkotó elem még abszolút többségben sincs — aligha. Mily kényes dolog ez, több példát hozhatok föl:

Egy Araddal szomszédos faluban — tehát nem a a havasi mócok közt, de a székváros közelében — a község lakosai egy nekik nem tetsző tanítót egyszerűen szekérre pakolták, a határig elkísérték s ott nem éppen udvarias módon a községből kiakolbólították. Más helyen a tanítót csak azért, mert a törvény értelmében magyarul

akart tanítani, veszélyes fenyegetések közt szökésre kényszerítették. Másutt csendőrökkel kellett eltávolítani egy megválasztott papot, s a nép nem akart mást választani, hónapokig nem járt templomba. A papválasztást végre is katonai fedezet mellett kellett megtartani; de a nép az új papot — kit szuronyokkal kellett bevinni — nem tűrte meg s olynemű s annyi bántalmakkal illette, hogy otthagytá állomását. A vége az lett, hogy a kettő helyett egy harmadikban egyeztek meg.

Az eredmény miként láttuk, úgy Erdély, mint a fölvidéken úgyszólván semmi, mert ha el is érne valamit némely helyen, mint például Gömörben Vernáron az iskola, s a tanító jóakarata, a közönség vétkes közönyén megtörik az is s a buzgó tanító halálával összeomlik minden.

Hasonló ehhez az a sokat hangoztatott frázis, hogy az izgatok ellen a törvény teljes szigorát kell alkalmazni. Az igaz, hogy az államnak büntetni kell az ilyen vétséget, de látjuk, hogy a leghírhedtebb pánszlávok tudják a gyűlésezések és titkos izgatás azon módját, a mely elég ugyan arra, hogy megmételje a népet s aláassa az állam alapját, de világos törvénybe mégsem ütközik s nem elég arra, hogy az illetőt bíró elé állítani lehessen. Az autonómia is elég alkalmat ad, hogy üzelmeiket egyházi téren folytathassák. Erdélyben pedig éppen az utóbbi események bizonyítják, hogy egy-két papot és tanítót elítéli a sajtóbíróság, de a főbűnösöket nem éri el a törvény keze s biztos helyről intézik a támadást.

A kormánynak a büntetőtörvény alkalmazása, valamint a nemzetiségi kérdésnél általában igazán a helyes középutat kell követnie, mert gyöngeséget mutatni nem szabad, de a túlszigor és kényszer itt, mint az európai közvélemény előtt — melyet ma már ignorálni nem lehet — csak fokozza az ellenhatást.

A külföld, mely az igazságszolgáltatásnak csak külső

tényét, a szuronyt és börtönt látja, — de kétségbeejtő indolenciánkat és tehetetlenségünket nem ismeri — nekik ad igazat.

Mindebből látható, hogy midőn azt akarjuk, hogy kormány egyedül s törvény vagy erőszakkal magyarosítson, lehetetlent kívánunk, másrészt olyat, mely nem az állam hatáskörébe és föladatai közé tartozik.

XI. Nemzetiségi követelések.

Sokan — köztük számbavehető politikusok — a nemzetiségi aspirációkat, jobban mondva követeléseket mesterséges okoknak, idegen befolyásnak tulajdonítják s komolyan állítják, hogy azok 1848-ban Bécs, az osztrák kormány, a kamarilla vagy a reakció által támogatva használtattak föl ellenünk.

Tény, hogy akkor a nemzetiségek ellenünk foglaltak állást. Tény, hogy a kamarilla vagy a reakció szolgálatában álltak s annak politikai okokból szövetségesei voltak; de maga a nemzetiségi mozgalom, akár illirizmus, akár a pánszlávizmus és dakoromanizmus jóval régiebb keletű s már a negyvenes években, sőt azelőtt fölütötte fejét s számot tevő hatalomnak bizonyult.

Tehát ez állítás ily alakban nem áll.

Hát Ausztriában a szlovéneket, cseheket és a többi szlávokat ki izgatta föl!? Vagy ezt is Ausztria önmaga ellen cselekedte volna! ?

Ez abszurdum, sőt nevetséges s ha volna is látszólag

alapja, éppen oly gáncs mint sok más, vagyis mást vádolunk, hogy magunkról elhárítsuk a vádat és felelősséget. Ez kényelmesebb is:

A nemzetiségi vágyak keletkeztek, mert annak alapja, vagyis a nemzetiség meg volt, keletkezett ebből és önmagától minden befolyás és kényszer nélkül. Meghozta az idő, a XIX. század szelleme, a civilizáció és haladás.

Erről beszélni tehát fölösleges és célt tévesztett dolog. Tény, hogy vannak s számolni kell velők.

A nemzetiségi követelések lényegesebb pontjai — melyeknek megtagadásával vádolnak s annyira meghurcolnak Európa előtt szláv és román testvéreink — a következők: először, hogy a közigazgatás és törvénykezés nyelve az általok többségben lakott vidékeken tót, illetve román legyen s hogy ennek megfelelőleg külön közigazgatási és törvénykezési kerületek alakíttassanak. Másodsor, hogy a fölvidéken és Erdélyben, ott hol szükségesnek mutatkozik, a lakosok számához mérten az állam által szláv, illetve román középiskolák, gimnáziumok állíttassanak. Harmadszor, hogy a népoktatási törvény, vagyis a magyar nyelvnek a népiskolákban kötelező oktatása eltöröltessék. S végre a román túlzók követelik azt is, negyedszer, hogy az 1848-ban kimondott uniótörvény eltöröltessék s Erdélynek régi, a fejedelmek alatti különállása újból kimondassák; abban a románok, mint többség uralma biztosíttatván.

Nézetünk az első pontra az: habár elvileg áll is, hogy mindenkinek a maga nyelvén szolgáltatassák igazság, a mi viszonyainkat tekintve ez célszerűtlen, sőt kivihetetlen s nincs így sehol — kivéve talán Svájcot — Európa egy államában sem, mert ez nemcsak az eljárás egyöntetőségét — annak legnagyobb hátrányára — veszélyeztetné, de igaztalan is lenne, mert a szellemi műveltség és vagyon képviselője ma még a fölvidéken egészen, Erdélyben pedig még nagyrészt a magyarság. A kereskedelem képviselője a zsidóság, magyar és német. Pedig ezen osztályok veszik leginkább igénybe a főttebbi hatóságokat. Ez nemcsak a

hivatalok betöltésénél, de azért is tekintetbe veendő, mert lehetetlenség kívánni, hogy a hivatalos nyelv az értelmiség hátrányára a nép nyelve, a még kevésbé művelt tót és oláh legyen. Ez tehát önmagában igazságtalan lévén, ily nemzetiségi kerületek alkotása mindig több jogokkal vég-céljában az ország földarabolására vezetne.

A második pontra: Az állam nem gátolja a szellemi és kulturális törekvéseket s a törvények korlátai közt minden nyelv és felekezet állíthat iskolát s tanintézeteket, de az állam maga erre nem kötelezhető s ezt saját érdekei veszélyeztetése nélkül nem is teheti.

Az ország történeti alapja, jellege magyar s főtartója a magyar faj lévén, az államhatalom tehát ezt és ennek kultúráját, mint saját erejének forrását kell hogy támogassa, míg a tót és román tanintézetek állítása által az ő kulturális és nemzetiségi törekvésüket mozdítván elő, saját létalapját ingatná meg.

E tekintetben a nemzetiségek jogairól bőszesen intézkedik az 1868. XLIV-iki törvény. Természetes azonban, hogy az állam felügyeleti joga ezekre és minden ilyenmű intézetre kiterjed; nem engedhetvén meg a kultúra leple alatt nyílt hazaellenes törekvéseket. Hogy a turócszentmártoni és nagyrócei gimnáziumokat becsukatták annak oka az volt, hogy ott nyíltan, egészen leplezetlenül oly magyar- és államellenes üzemek folytak mind a tanárok, mind a tanulók részéről, hogy azt egy állam se tűrte volna meg s ezen intézetek bezárását maga az azt létesítő egyházi hatóság követelte.

A harmadik pontra: Ez a törvény azért alkottatott, hogy alkalma legyen a haza minden polgárának az állami nyelvet megtanulni s ez az anyanyelv sérelme nélkül mindenkinek csak előnyös lehet. Ez mindenütt úgy van s akár a német, akár a francia s még inkább az orosz — ezt sokkal szigorúbban és kíméletlenebbül hajtja végre a nélkül, hogy ezért akár az illetők, akár Európa részéről kifogásoltatnék.

Végre a IV. pontra csak az a megjegyzésünk, hogy az Erdélyi unió az 1848-iki törvény által kimondva s félszázados gyakorlat által szentesítve lévén, csak újabb törvény és királyi szentesítés által lenne megszüntethető. A mi alig fog megtörténni. De még az esetben sem lehetne ott az oláh nyelv — a mint hogy az önálló fejedelmek alatt sem volt — uralkodó. A dákorománok valódi célja pedig, hogy Erdély a Szt. István birodalmától elszakítván, Romániával egyesíttessék, csak győzelmes háború árán lévén elérhető, alig fog valósulni.

Hogy mily jogon, mely törvény alapján követelik mindezeket nem tudjuk. E tekintetben sem pozitív törvény, sem a jog és igazság, sem a gyakorlatra nem hivatkozhatnak.

Tulajdonképpen nemzetiiségi jogokról nálunk azért sem lehet szó, mert tudjuk, hogy ezek jó részét az eltótosodott és eloláhosodott magyarok teszik, valamint fény az is, hogy a szerbek és horvátok a törökök előtt menekülve, s mint jövevények általunk szívesen fogadva minden utógondolat és föntartás nélkül telepedtek le a Bácskában és alvidéken. Máramaros- és Fogarasmegyébe, a nógaji tatárok által Moldvából kiűzve 1285-ben Kun László alatt telepítették az oláhok. Sőt újabb kutatások nyomán csaknem bizonyos, hogy az erdélyi oláhok nagyobb része sem - miként fennen hirdetik — a dákok és rómaiak maradványai, de hason okból Macedónia és más Balkán államokból jöttek Erdély és keleti Magyarországba.

De ha mind e követeléseket teljesítenek is, ők akkor sem lennének megelégedve, mert a dolog természetéből, a viszonyokból önként következik, hogy folyton új és mindig több követelésekkel állanak elő s utoljára is Magyarország romjain építenék föl saját vágyaik országát.

Tulajdonképpen a nemzetiiségi kérdés ma már legalább a románoknál - külügyi kormányunk nem nagy dicsőségére — a bukaresti liga által is támogatva nem annyira nyelvi és kulturális, mint inkább államjogi kérdés, vagyis kié legyen az általuk lakott föld? Hogy a dako-

románok mit akarnak, abból is kilátszik, hogy lapjaik nyíltan, leplezetlenül kimondják, miszerint: *Erdély csak papiroson tartozik már Magyarországhoz.* Ez elég érthetően van mondva, s kétszeresen fenyegető elv, midőn mint látjuk, az államok nemzetiségek szerint alakulnak.

Valósággal nevetséges tehát, midőn ennek dacára *mérsékletes irányról* beszélnek s még nevetségesebb, ha mi ezt elhisszük akkor, midőn ők egyszerűen magukénak követelik az országot. Mily befolyással lesz erre felséges királyunk Romániában tett látogatása s ennek következtében mint alakulnak a viszonyok — a jövő fogja megmutatni.

Gróf Bethlen A. azt mondja: *A magyar birtokos bánjon a néppel méltányosan és jóakarattal, mert ez által kihúzhatja fullánkját a nemzetiségi izgatásoknak.* Mily valódi őszinte szavak s igazán követendő, de szerintem most már hiábavaló jóakarát. A dolog elkésett, s nem ezen fordul meg, de azon, ki bírja tovább, mert ha így megy, hogy ők szaporodnak, mi pedig fogyunk, akkor nem segít a méltányosság és jóakarát, s nagyon hamar meg lesz oldva a nemzetiségi kérdés. A nemzetiségek, vagyis azoknak, kik az ő nevökben beszélni szoktak lelkületét és irántunk való érzelmeit, egyúttal a mi álláspontunkat — legjobban tükrözi vissza a rövid párbeszéd, mely egy budapesti sajtóügyi tárgyalás alkalmával az elnök és egy tanúnak beidézett pánszláv ügyvéd közt lefolyt. Az ügyvéd hosszasan és mély megilletődéssel a tótok elnyomatása s az e miatti kivándorlásról beszél. Az elnök erre kérdezi, hogy ha a kivándorolt tót munkások visszajönnek Amerikából, megtanulnak-e ott valamely nyelvet?

Ügyvéd : Angolul beszélnek.

Elnök : Tehát megtanulják az angolt ?

Ügyvéd: Nem tudom hogy jól-e, de beszélnek.

Elnök: Hátha itthon például az Alföldre mennek nyáron ?

Ügyvéd : Itt csak a tótot beszélnek tovább is.

Elnök : Ugy-e itthon nem tanulják meg a magyar nyelvet?

Ügyvéd : Nem, mert *ragaszkodnak az anyanyelvükhöz.*

Ebből az látszik s a világ azt hiszi, hogy a tótok más elvek szerint viselkednek Amerikában, mint itthon. Pedig nem így van. A tót — s ez természetes — ott is csak olyan és az marad a mi itt; egészen másban, az angol és magyar emberben van a különbség. Az angolban meg van a nemzeti önérték, s tudja, mivel tartozik önmagának, saját nyelvének és fajának . . . Ott tehát kényszerítve van a tót az ő nyelvüket beszélni, míg nálunk nem.

Csak az a nevezetes, hogy mégis erőszakos magyarosításról beszélnek tót testvéreink. A kik pedig ezzel a sovinizmussal vádolnak minket, nem ismerik a történelmet s a viszonyokat, mutatja ama tény, hogy nekünk, a magyar fajnak kell védekezni a nemzetiségek ellenében. '

XII. Mit tegyünk?

A múlt meggyőzött arról, hogy nem voltunk képesek a más ajkúakat megmagyarosítani; a jelen pedig — sajnos — arról, hogy azt komolyan nem is akarjuk. Úgy hiú és céltalan dolog most már azon okoskodni és röpiratokat írni arról, miként keletkezett a pánszlávizmus és dakoromanizmus. Ez ma már meghaladott álláspont. A baj megvan; az elől kitérni nem lehet.

Nagy tévedés egyúttal azt hinni, hogy az elvesztetteket, nem válogatva az eszközökben, minden áron és azonnal visszazerezni, s százados mulasztásokat rövid idő alatt helyrehozni lehetséges. Ilyet nem mutat föl a történelem.

Kimutattuk eléggé, hogy a magyar nemzet, jobban mondva társadalmának, a nemzetiségek bámulatos és tiszteletreméltó szívóssága ellenében tanúsított közönye egyedüli oka a jelen szomorú állapotoknak. Ez kétségtelen.

Ha tehát ez így van, akkor vonjuk le belőle a konzekvenciát és viselvén annak súlyos következményeit, igyekezzünk azon minden lehető eszközzel segíteni. De mi

nem teszünk semmit, de megköveteljük az államtól, hogy cselekedjen ő. *Oldja meg a kormány a nemzetiségi kérdést.* Ez a mottó; ez tegeye jóvá, még pedig azonnal a százados mulasztást. Ezen követelés, eme kapkodás a két véglet között és következetlenség jellemzi eljárásunkat.

A kormány a nélkül is a lehetőség határai közt elég jóakarattal, kötelességszerűleg igyekszik megfelelni ebbéli hivatásának. Az 1879-iki törvényben kimondatott a magyar nyelv kötelező tanítása az összes népiskolákban, 1892-ben lépett életbe az óvodai törvény. Az állam valamennyi tanintézetei, a hivatalok s vasutaink nyelve a magyar. De más tekintetben sem terheli mulasztás; ezt mutatják a tót gimnáziumok bezáratása, az esküdtszéknek Nagyszébenből, a románság fészkeből Kolozsvárra való áttétele és a hazafiatalan sajtó elleni szigorúbb eljárás és egyéb intézkedései.

Éppen ennek kifolyása az a hajsza, mit ellenünk különösen a románok, az európai sajtó és közvélemény előtt kifejtének, a szerintök ártatlan mártírok érdekében.

A kormány akciójára semmi szükség sem lenne, ha a magyar közélet, a társadalom megtette volna még annak idejében kötelességét. Most már nem lenne legalább ily értelemben sem nemzetiség, sem nemzetiségi kérdés . . . Pedig az sokkal könnyebb volt akkor, a hűbér és földesúri jogok uralma alatt, mint ma, a népjog és egyéni szabadság idejében.

Most nem kellene könyörögni a kormánynak s nem tudom miféle felsőbb hatalomnak, hogy *segíts rajtunk.*

A logika elemi szabályai szerint is, a bajt csak az orvosolhatja, a ki okozta.

A XIX. század egyik uralkodó alapeszméje az egyéni szabadság; ez minden polgári jog és törvény alapja; ezen alapul az egyéni és társulati jog. Minden egyesnek, társulatnak s így a különajkú nemzetiségeknek is meg van tehát e kétségtelen joga, hogy szabadon művelhetik anyanyelvüket s állíthatnak iskolát, hogy alakíthatnak kulturális intézeteket, segély- és takarékpénztárakat és mindent —

természetesen a törvény korlátai közt, az állam legfőbb érdekeinek sérelme nélkül, mert azt egy állam sem tűrheti meg, hogy bármily hangzatos ürügy vagy akár a közszabadság leple alatt annak egységét veszélyeztessék s létének, fennállásának alapjait támadják meg. Ezeket tehát a kormány, mint a hogy talán sokan akarnák — elegendő ok nélkül — egyszerűen be nem tilthatja, intézeteiket be nem csukathatja.

A nemzetiségek fönti jogai tehát a törvény korlátai közt, az államhatalom által tiszteletben tartandók, sőt még inkább, mint sok más államban.

Éppen az egyéni szabadság jogán alapszik egyszerűsmind a tulajdon és szabad rendelkezés joga, t. i. hogy mindenki úr otthon és saját házában, földjén, üzletében s azzal beszél és azon nyelven, melyen tetszik, legkivált azzal, a kinek munkát, kenyeret ad.

Egészen más tehát és sokkal előnyösebb a társadalom helyzete, mint az államé, mert a mit az teljes joggal és aggály nélkül megtehet, az állam részéről jogtalan és igazságtalanság.

Az egyén s ezek összege, a társadalom a napi érintkezés, a magán- és közéletben, szóval minden téren érvényt szerezhet tehát saját nyelvének s annak uralmát a maga hatáskörében minden tőle telhető eszközzel biztosíthatja. Ennek még az a kétségtelen előnye is van, hogy ezen önmagában természetes folyamat nem törvény útján és eszközökkel esvén meg s az erőszakban még látszatával sem bírván, sem itt, sem másutt nem szül fölháborodást.

Ez a zajtalan, csöndes, türelem és kitartást igénylő, de sikereiben annál nagyobb munka az, melyet a mi hamar föllobbanó, üres formalításokhoz szokott, egyedül a nagy hűhó és zajos sikereket kedvelő lelkületünk el nem bír, a mihez nem ért s éppen azért nem tud megszívlelni.

Ebben van a hiba, ezen fordul meg minden.

Teljes meggyőződésesem az is, azt hiszem az eddigiekből mindenki beláthatja, hogy a tót és oláh faj bámulatos

szívóssága a magyar társadalom eddig követett eljárásával szemben, az iskola önmagában nem képes hivatásának megfelelni.

Mindezekből levonva a következtetést, világos, hogy a cselekvés és kezdeményezés a társadalom hivatásához tartozik, míg az államé, hogy azt anyagilag és erkölcsileg támogassa; vagyis a társadalmat aktív, az államot inkább passzív szerep illeti meg. Ez áll általánosságban.

Ezen elvet a mi viszonyainkra alkalmazva tehát, az eltótosodás és eloláhosodás elleni védelem szóval fajunk fönmaradása és jövője érdekében kifejtendő akció első sorban és főként a magyar társadalom föladata. Nagy és fölötte nehéz föladat ez, melyhez komoly munka, valódi jóakarát és mindenek fölött idő kívántatik.

Hogy mi módon, mily eszközökkel, az az eddigiekből önként következík; ezeket egyenkint elősorolni fölöslegesnek tartom s csak az eszme méltóságának ártanánk vele. Az igaz honfiszív és hazaszeretet meg fogja találni a helyes utat, melyen haladni kell. Kövessük elleneink példáját és ragaszkodjunk nyelvünkhöz oly szívóssággal mint öök, különösen a románök ragaszkodnak *és azt a társadalmi érintkezésnél soha semmi körülmények között és senki kedvéért föl ne adjuk*. Ez a legelső! Bármily drasztikusnak látszik is ez teljesen jogos cselekedet, más módot nem ismerék.

A tót lapok s a tiszóci pánszlávök *vad ellenségnek*, a románök *ázsiai csordának* neveznek minket, kiket ki kell Európából kergetni.

Ellenségeink köpnek egyet, ha magyar szót hallanak és fogadást tesznek: soha szájukon magyar szót ki nem ejteni! Ennyire mennek! S mi ennek ellenében tótul és oláhul beszélünk a paraszttal; miért? mert szegény nem tud magyarul!

Ez nem nagylelkűség többé, de *gyávaság és bűn önmagunk ellen*. Ha a tót azt mondja nekünk, nem tudok magyarul, erre csak az lehet a felelet *nem tudok tótul*. Ezt kell tenni az oláhokkal is. Ez a második.

Ezt véssé lelkébe minden magyar és gondolja meg, hogy oda jutottunk, hogy minden általa kiejtett tót és oláh szó merénylet saját faja, a magyarság ellen. És éppen ezért, mert ők jobban ragaszkodnak nyelvükhöz, szóval minden tekintetben kitartóbbak mint mi, ez ellenében valami más, ezzel ekvivalens értéket kell a latba vetnünk.

Ez pedig nem lehet más mint a nemzeti öntudat s az ebből kifolyó kötelességérzet.

A kormány élén álló s egyes kiváló hazafiak kötelessége, elévülhetlen érdeme lenne buzdítani a társadalmat s fölbreszteni és föntartani ezen alvó nemzeti önérzetet s oda hatni, hogy a magyar ember ne mint eddig elmondott szép beszédekkel, de tettel szolgálja a hazát.

Ti hozzátok szólok hazám nagynevű, irányadó férfiai, használjátok föl befolyástokat, vessétek latba tehetségteket, ragadjátok meg a kezdeményezést, vegyétek kezetekbe a zászlót és menjetek jó példával elől: hisz nem kevesebb mint a magyarság, a haza megmentéséről van szó. Ez pedig méltó ambíció, mely ki fogja érdemelni a jövő nemzedék, az utókor háláját.

Ily alapon és igazi lelkesedéssel sokat lehetne a közéletben tenni s talán új életet önteni a szunnyadó kulturegyletekbe.

A sikeres gyógyítás első föltétele a helyes diagnózis. Fölsismerni a bajt s bírni elég erővel a szerint cselekedni. Célhoz csak ez vezethet. Föl tehát a munkára, nemzetem! A dolog egyedül rajtunk áll. Ha van bennünk erő és akarat, hát tudni fogjuk, mit tegyünk, ha nincs, akkor összecsap fejünk fölött az ár és nincs föltámadás, de bekövetkezik a sors, melyet megérdemeltünk.

Meg vagyon írva, hogy egy nemzet soha más okból, egyedül saját léhasága s bűnei miatt pusztulhat el.

Ha egy kissé pesszimiztikus voltam, s talán erősebb kifejezéseket használtam és színekkel festettem a helyzetet,

tettem ezt azért, mert eddigi tagadhatatlan mulasztásainkat eléggé megróni nem lehet, mert az okoskodás, a hangzatos frázisok ideje lejárt, s hogy megtörjem a közönyt, mely nemzetünk megölő betűje. Tény, hogy ezeréves főnnállásunk magasztos ünnepébe, minden sikerek dacára ama fájdalmas érzés vegyül, hogy számunk ma sem az, melynek lenni kellene s hogy ezt a földet teljesen ma sem mondhatjuk magunkénak.

Minek dolgozzunk! mit ér minden intézményünk és nagyszabású alkotásaink, ha fogy a talaj lábunk alatt és homokra építünk.

Olyanformán vagyunk, mint midőn a szakadozó partot a tenger árja mossa, folyton hullanak a kövek s leválnak egyes darabok, mit kérlelhetlenül elnyelnek a habok. A költő szerint: *Megfogyva bár, de törve nem, él nemzet e hazán.* Ez szépen költőileg van mondva, de köznapi értelemben a fogyás halált jelent. S mi meghalni, dicstelenül elveszni nem akarunk.

Hazánk nagy részét még ma is idegen nép lakja, mely nem érti nyelvünket, az édes csengésű magyar szót.

Magyarország ezeréves főnnállását *ne múltó törékeny ércszobor, de nagyobb szabású alkotás hirdesse.* Igyekezünk azon, hogy drága hazánk, a meddig a Szent-István koronájának fénye elragyog, nyelvben és érzelemben magyar legyen!

Ez lenne maradandó emlék és méltó a honalapító ősök régi hírnevéhez.

Szemünket büszke önérzettel legeltetjük a Feszty körképén; de most ne azt demonstráljuk, hogy foglaltuk el, hanem azt: *hogy kell megtartani ezt az országot.*